

A MAGYARBÉLI
BOSNYÁK-CSALÁD
TÖRTÉNETE.

A BUDAPESTI KÖZP. NÖVENDEKPAPSÁG M. E. I.
ISKOLÁJA ÁLTAL A FRAKNÓI-DIJJAL JUTALMA-
ZOTT

PÁLYAMŰ.

IRTA :

MATUNÁK MIHÁLY.

KÜLÖNLENYOMAT A BUDAPESTI KÖZP. NÖVENDEKPAP-
SÁG M. E. I. ISKOLÁJA MUNKÁLATAINAK 55. ÉVFOLYA-
MÁBÓL.

KÖRMÖCZBÁNYÁN

NYOMATOTT JOERGES ÁGOST ÖZV. ÉS FIÁNÁL

1895.

E L Ő S Z Ó.

A XVII. század elején egy nagyra hivatott családot látunk hazánk történelmében feltűnni, amely rövid ideig meteorként vakító fényt áraszt, de csakhamar eltűnik az élet szinpadáról.

A család, a *magyarbéli Bosnyákok*, egyes tagjai nevezetes szerepet játszottak közéletünkben. Bosnyák Tamás báró, főispán, kir. főétekfőgő, generális a török harczokban, a Bocskay-, Bethlen, fölkelések alatt s különösen a zsitvatoroki és nikolsburgi békekötések alkalmával tűnik ki. Fia, István, püspök és magyar királyi udvari kancellár a Rákóczi György és a svéd szövetség felbontásában vesz kiváló részt. S midőn benne, mint utolsó férfi tagban a család kihal, nővérei nevezetes most is virágzó családaink anyáivá lesznek.

Ez ok vitte csekélységünket arra, hogy a kihalt család történetét megírjuk s kimutassuk kiváló családainknak e családtól való leszármazását.

Elhatározásunk megvalósítása azonban nem volt könnyű feladat; mert alig van hazánkban főúri család, mely jelessége mellett annyira ismeretlen volna, mint ez. Lehoczky,¹⁾ Nagy Iván,²⁾ Balogh Ágost,³⁾ Deák Farkas⁴⁾ és Géresi Kálmán⁵⁾ kívül úgyszólván nincs történetíró, aki

1) Stemmatogr. T. II. p. 66.

2) Magyarország családai. I. köt. 204. köv. II.

3) Magyar Sion. II. k. 176—183. II.

4) Századok. 1882. évf. 357. l. Wesselényi Ferencz.

5) Károlyi Oklevéltár III. és IV. k. előszavában.

csak említené is a magyarbéli Bosnyák-családot; s ezek az említettek is igen keveset irtak róla. Lehoczky és Nagy pársorban emlékeznek meg a családról, s e pár sort is ugyan-csak meg kell rostálni, hogy némi igazat is találjunk benne; Géresi a család oklevelei alapján helyesen, de keveset irt róla, mert diplomatáriumában leginkább a Károlyi-családra volt tekintettel. A család egyes tagjait illetőleg: István püspökről Róka János¹⁾ irt néhány sort; Zsófiáról a Hormayr-Mednyánszky-féle Taschenbuch für die vaterl. Geschichte III. (1822.) évfolyama²⁾ hozott egy, inkább regényt, mint történeti értekezést; Balogh szintén irt Zsófiáról s Deák Wesselényi Ferencz nádorról irt tanulmányában tesz rövid említést róla, mint a nádor első feleségéről.

Ezek azon források, melyekben kisebb feldolgozott anyagot találtunk a család történetéhez, ami pedig édes-kevés. Azért tehát tovább kellett kutatnunk, s lehetőleg, *amint csak hozzáférhettünk*, felhasználtuk az egész magyar történetirodalmat. Átkutattuk a monografikus műveket, át az összes oklevélgyűjteményeket, merítettünk a Bosnyák- és Károlyi-családok levéltáraiból,³⁾ továbbá az országos (N. R. a.) és az esztergomi hercegprimási archivumokból; s ezen adatok alapján, amennyire gyöngye erőnktől telik, legalább halvány vonásokban előadjuk a család történetét.

Értekezünk pedig először *a család eredete- és származási helyéről*; azután különféle leszármaztatása mellett felállítjuk a család valódi *genealogiáját* s ismertetjük röviden *egyes tagjait* s azt, hogyan szállt át a család kihaltával ennek *vagyona* a vele rokon családokra; nemkülömben elmondjuk a család *levéltárának rövid történetét*.

1) Vitae Praesulum Vesprim. Posonii. 1779. pp. 431—2.

2) Ss. 311—336.

3) A Bosnyák- és Károlyi-Levéltár a Károlyi grófok budapesti egyetemutcai palotájában van. Bővebben róla l. Géresi K. Gróf Károlyi Oklev. III. köt. Előszavában.

I.

A magyarbéli Bosnyák-család eredete és származási helye.

A magyarbéli Bosnyák-család eredetét és származási helyét illetőleg igen eltérők a vélemények. Lehoczky a családot, a szerinte egykor Poroszországban létezett busznici Bosnyákoktól származtatja, forrásul használván a Károlyi Sándor gróf által 1718-ban pusztá vallomás útján szerzett adatokból összeállított genealogiát.¹⁾ Egy másik, Koháry István gróf, országbíró halála [1731. márcz. 30.]²⁾ után készült családfa³⁾ szerint a Bosnyák-család őse, Bertalan orosz (Russus) volt, aki 1410-ben jött Lengyelországba, s fia Péter, Kázmér lengyel király hadvezére az oroszok elleni csatában 1361-ben esett el. Péter fia, Lajos átjött Magyarországra, és Zsigmond király alatt négy légiónagyvezérvé lett; meghalt Kölnben, 1399-ben. Lajos fia, András, Ulászló király udvari embere volt s a genealogia szerint Mohácsnál esett el 1426-ban (!) András fia, Ferencz, I. Ferdinánd királynak kapitánya volt, a családfa szerint 1496-ban (!).

A Bosnyák-család porosz vagy orosz eredetét, mint a melyet semmi nyomosabb érv sem támogat, el kell vetnünk; s e véleményekkel szemben igyekezünk majd bebizonyítani, hogy a *Bosnyák-család délszláv, bosnyák eredetű*.

Hogy a család bosnyák eredetű, mutatja:

1. *A család neve*: Bosnyák. Ha porosz, orosz, vagy lengyel származású volna a család, akkor nem Bosnyák, hanem inkább Porosz, Prusznják, Orosz, Rusz, Rusznják, Lengyel vagy Polyák nevet vett volna fel.⁴⁾

2. *A család régiebb czimere*. A Károlyi grófok levéltárában van a Károlyi-családnak egy nagy festett családfája, amelyen e családnak más családokkal (így a Bosnyákokkal

1) Bosnyák-Levéltár Fasc. 39, nro 16.

2) Szalay László: Károlyi Sándor gróf önéletírása.

3) Országos Levéltár N. R. a. Fasc. 273, nro 25.

4) Nagy Iván. Magyarorsz. csal. I. k. 204. l.

is) való rokonsági összeköttetése van feltüntetve. Mindegyik családnak ott van a maga czimere is. A Bosnyák-családé a következő: a paizs kék mezejét egy balról jobbra irányuló háromfogú, veres (alul barna) kulcs¹⁾ osztja ketté. A bal félen hatágú arany csillag, a jobbfele arany félhold ragyog. A czimertakaró kék-ezüst. A paizson nemesi koronával fedett rostélyos sisak áll, melynek koronájából piros nyelvű sárga oroszlán emelkedik ki félig, és mellső lábaival veres félholdban végződő veres pálczát tart, s a félhold felett veres görög kereszt áll. E czimmerrel tökéletesen egyez a boszniai Bosniéok czimere,²⁾ s csak annyiban különböznek egymástól, hogy a Bosniéok czimerében a kulcs arany. A két czimer, ha nemis a két családnak egy törzsből való származására, de a Bosnyák-családnak bosnyák eredetére mindenesetre vall.

3. *A már magyar Bosnyákokkal Magyarország déli részén és Szlavóniában találkozunk először.* Így 1521-ben Bosnyák Tamás, Mátyás és Jakab az ország déli részein szerepelnek;³⁾ II. Lajos király korában élt Szerémségben egy Bosnyák Tamás, Ujlaky Lőrincz hadnagya⁴⁾, aki Bárdy Istvánnal Kalocsán török zsákmány árverezése alkalmával összekocczant, párbajt vívott és elesett.⁵⁾ 1526-ban Bosnyák Tamás udvari huszár (aulicus huzar), és Bosnyák Antal ugyancsak délen fordulnak elő.⁶⁾ II. Lajos király a Szlavóniában vitézkedő Bosnyák Jakabot régi nemességében meg-

1) Nyáry A. b. fajogarnak, a németek kulcsnak, Szádeczky pálczának nevezi. L. Turul 1886. évf. 104. l.

2) E czimer nyilván Bosznia, most is használatban levő ugvevezett igényczimerének részeiből van összealkotva. A Bosniéok a Sladoevicékkal egy törzsből származnak, melyből Lattić-Bosnić névvél váltak ki. Turul e. h. Vajjon a Bosnyák-család rokon-e a Bosniéokkal, adatok hiányában ma még nem vagyunk képesek kimutatni, csak valószínűnek tartjuk.

3) Szerémi Gy. emlékirata Magyarország romlásáról (1484--1543.) 85--88. 116. ll.

4) Fraknói: Tomori Pál élete. Századok. 1881. 380. l.

5) Istvánffy: Hist. L. VII. p. 66.

6) Fraknói: II. Lajos kir. számadási könyve 1525. Bpest, 1876. 16. 18. 51. 61. 99. 162. 178. ll.

erősíti 1526-ban.¹⁾ Bosnyák Márton 1566-ban Zrinyi Miklós oldalán Szigetvárnál vészett el.²⁾ A XVII. században Pozsonyban, Nyitrában stb. birtokos magyarbéli Bosnyák-család is előbb Baranya-, Tolna- és Somogyban birt javaikat, s csak a XVI. század közepe táján jött fel Bosnyák Márk Pozsonymegyébe.

Vége Bosnyák-nevű nemes családok *most is vannak Somogyban és Horvátországban.*

II.

A magyarbéli Bosnyák-család különféle leszármaztatása és valódi genealogiája.

A Bosnyák-család eddigi leszármaztatása egész a XVI. századig bizonytalan, sőt a magyarbéli ágé határozottan hibás.

A család három genealogiáját ismerjük, s mind a három elüt egymástól.

A Károlyi Sándor gróf, Bosnyák-örökös által 1718-ban készített, vagy csak másolt genealogia³⁾ az egyik s a következő leszármazást mutatja:

Bosnyák Bertalan

Péter
 Lajos
 János
 András
 Tamás
 Tamás

(gyáli Kenderessy Mária)

István, (kihalt.)	Szofia, (Veselényi F.)	Judith, (Balassa Imre)	Katalin, (Prinyi Ferencz)
----------------------	---------------------------	---------------------------	------------------------------

¹⁾ Károlyi Oklevélt. III. köt. 235. l.

²⁾ Schwandtner: Scriptorum R. Hung. I. 730.

³⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. 39. nro 46. Másolta 1848. szept. 1. Waltherr László, a Károlyi grófi nemzetség levéltárnoka.

Az országos levéltárban levő — már említett — családfa a második, s eképen származtatja le a családot:

Bosnyák Bertalan 1310.

Péter † 1361.
Lajos † 1399.
János † 1422.
András † 1426.
Ferencz 1496.
I. Tamás 1561.

II. Tamás sz. 1580.
(Kenderessy Mária)

István, püspök †	Katalin, (Perényi F.)	Zsófia, (Vesselényi F.)	Judit, (Balassa Imre)
---------------------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Végre a Lehoczky-Nagy Iván-féle harmadik nemzedék-tábla a következő:

Bosnyák Bertalan (1310—1367.)
 Tamás 1380. Magyarországon.
 Lajos (1422—1469.)
 János 1469.
 András 1526.
 Ferencz 1540.

I. Tamás füleki kap.
Kenderessy Mária

II. Tamás füleki főkap.
kir. főasztalnok (1611—1631.)
(Zádory Katalin).

Zsófia † 1644. (Wesselényi F.)	Kata, (Perényi F.)	István, (Balassa Imre)	István, (veszpr. pk. † 1644.)
-----------------------------------	-----------------------	---------------------------	----------------------------------

E három genealogia egyike sem hivatkozik forrásra, s mindegyik másképp vezeti le a családot; megbiznunk tehát egyikben sem lehet. — Minthogy pedig a család XIV. és XV. századbéli viszonyairól adataink nincsenek s különben is csak a magyarbéli Bosnyák-család történetét szándékozzunk elmondani, a Bosnyák-család XIV. és XV. század-

beli tagjaira nem leszünk tekintettel, hanem csak a magyarbéli Bosnyákok genealogiáját hozzuk rendbe és ismertetjük röviden egyes tagjait.

Genealogiáink s történetiróink a család legutolsó izeit illetőleg is bizonytalan, sőt téves úton járnak. Kezdjük csak az utolsó iznél.

István, Zsófia, Judit és Katalin atyjának általában II. Tamást írják, kinek felesége a két előbbeni családfa szerint Kenderessy Mária, az utóbbi Lehoczky-Nagy-féle szerint Zádory Katalin volt. Balogh és Deák szintén Zádory Katalint mondják a négy Bosnyák-gyermek anyjának. II. Tamás atyjának I. Tamást írják, anyjának Nagy Kenderessy Máriát mondja; a többiek I. Tamás feleségét nem ismerik. Géresi Kálmán *helyesen* Bosnyák Tamást és Kenderessy Máriát írja a négy gyermek szüleinek.¹⁾ Sőt a négy gyermek korára nézve sem egyeznek. Az első genealogia szerint korra nézve így következnek egymás után: István, Zsófia, Judit, Katalin; a második szerint: István, Katalin, Zsófia, Judit; a harmadik szerint: Zsófia, Judit, Katalin, István. Balogh és Deák is így vélekednek.

Hogy a magyarbéli Bosnyák-család genealogiáját helyesen felállíthassuk, tisztába kell hoznunk több kérdést. Nevezetesen: 1. *Kik voltak a négy Bosnyák-gyermek szülei, s hogy következnek e gyermekek korra nézve egymás után?* 2. *Ki volt az öreg atyjok?* 3. *Két Bosnyák Tamás volt-e, az egyik Kenderessy Mária, a másik Zádory Katalin férje?*

Ami az első kérdést illeti, kimutatjuk, hogy Bosnyák István, Zsófia, Judit és Katalin szülei Bosnyák Tamás és Kenderessy Mária voltak.

Maradt Bosnyák Tamás után egy félívnyi feljegyzés,²⁾ mely gyermekei korára nézve igen becses adatokat tartalmaz. Így:

»Anno 1604. Szent Lőrincz Napián kérttem megh Filekben, Bakios János es Dósa Thamás által, az én zere-

1) Gróf Károlyi oklevéltár III. köt. előszavában.

2) Bosnyák levéltár Fasc. 34. nro 84. Közölte Géresi K. a Károlyi Oklevéltár IV. köt. 4–5 ll.

mes es kedues atiámfiát Kenderesi Máriát . . . az Nap uolt kész fogásunk.

Azon estendüben februariusnak 26 Napián, uolt me-
nekszünk ugyan ot Fileken, Az Ur Isten ió uoltábúl Gazdám
Azonynak egy sép fia let, 9 X-bris. Anno 1605 keresteltük
megh 18 X-bris, stb. *Tamáskó* fiamot első Gyermekeket
aligh nagy haborusághnak idein adta Isten ez uilághra . . .

Anno 1607 Juliusnak 28 Napián . . . adta In ez uilághra
Istók fiamot . . .

Anno 1609 Juniუსnak második Napián a. J. e. u. Su-
ránban *Sophia* Leánunkat.

Anno 1611 . . . a. J. e. u. *Jutka* Leánunkat . . . ,

Anno 1614 . . . a. J. e. u. *Kató* Leánunkat . . .

Anno 1615 . . . a. J. e. u. *Panna* neuű Leánkánkot.

Anno 1617 . . . a. J. e. u. *Magocz* Leánomat.

E feljegyzésből még nem következnek, hogy mind e
gyermekes Kenderessy Máriától valók, ha nem volnának
adataink és bizonyítékaink arra nézve is, hogy ez idő alatt
Kenderessy Mária volt Bosnyák Tamás hitvese s csakugyan
ő az anyjok.

Nagy Surányban, Pallavicini Alfonz örgróf parkjában,
mely egykor Bosnyák Tamásé volt, van egy kő e felirattal:

THOMAS BOSNIAK CA-
PITANEVS FVLE KI-
ENSIS ET CONIVNX
EIVS MARIA KENDE-
RESI FIERI FECERVNT
ANNO 1609.

1616-ban szintén feleségének említették: »Maria Ken-
deresi consors spectabilis ac magnifici domini Thomae
Bosnyak¹⁾ etc.« Kenderessy Máriának egy, ez évben kelt
tiltakozási leveléről van itt szó, melyben határozottan az
van mondva, hogy a négy gyermek anyja Kenderessy
Mária; mert az imént közölt sor után ez áll: »et liberi
eorum Thomas et Stephanus filii, Sophia, Juditha et
Catharina puellae ex iam dicto domino et marito suo

¹⁾ Károlyi Oklevéltár IV. köt. 118. l.

susceptae» . . . tiltakoznak Bajon várának és tartozékainak Petneházy István számára való jogtalan eladományozása miatt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ellen.

Az elmondottakból azt is tudjuk, hogy Bosnyák Tamás és Kenderessy Mária gyermekei korra nézve hogyan következnek egymás után: Tamás (sz. 1605.), István (sz. 1607.), Zsófia (sz. 1609.), Judit (1611.), Katalin (sz. 1614.)

A második kérdés, *ki volt Bosnyák Tamás atyja, illetőleg a gyermekek öregatyja?* Azt feleljük, hogy Bosnyák András, és anyja, illetőleg nagyanyjuk Illésházy Katalin, Illésházy István nádor testvére.¹⁾

Bosnyák Andrásnak 1604-ben kelt végrendelete²⁾ szerint, akkor négy élő gyermeke volt: Tamás (Kenderessy Mária férje), »Fanchine» (Fáncsy Ferenczné, Magdolna), István és Brigida (később Terstyánszky Gáspár felesége.³⁾

Bosnyák Andrásnak atyja volt Bosnyák Márk, amint az I. Ferdinánd király által 1544-ben neki adott új nemes leveléből kitűnik.⁴⁾

A harmadik kérdés: *Két Bosnyák Tamás élte-e, az egyik Kenderessy Mária, a másik Zádory Katalin férje?* Kimutatjuk, hogy e két Tamás egy személy, s hogy Kenderessy Mária volt az első, ennek halála után pedig Zádory Katalin a második felesége.

1616-ig együtt láttuk élni Bosnyák Tamást és Kenderessy Máriát. 1621-ben is még házastársak. Ez évi június 17-én Surányból levelet irt férjének.⁵⁾ 1626. május 24-én leányuk Zsófia, özvegy Serényi Mihályné atyjához irt levelében még üdvözli édes anyját.⁶⁾ De ezentúl többé nem találkozunk Kenderessy Máriával s 1627-ben Bosnyák Tamásnak már Zádory Katalin, özvegy Csehy Miklósné volt a hitvestársa.⁷⁾ Kenderessy Mária tehát 1626-ik év vége felé halhatott meg.

1) Lehoczky: Stemmatogr. II. 198.

2) Károlyi Oklevélt. IV. köt. 3. l.

3) Bosnyák levéltár Fasc. 31. nro 24.

4) Károlyi Oklevélt. IV. köt. 235. l. »in te Marcum filiumque tuum Andream . . .«

5) Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 28.

6) Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 39.

7) Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 43.

Bosnyák Tamás halála után 1635 ben özvegye, Zádory Katalin, István, Zsófia, Judit és Katalin osztoztak hagyatékán,¹⁾ s az 1779-iki nagy-surányi Canonica Visitatio szerint a plébániai levéltárban akkor még meg volt Bosnyák Tamás özvegyének, Zádory Katalinnak végrendelete.

Tisztázván eképen a magyarbéli Bosnyák-család genealogiáját illető lényeges kérdéseket, felállítjuk a család hibátlan és hiteles genealogiáját, s azután szólunk a család egyes tagjairól.

Bosnyák Márk de »Rodnyák«,
utóbb de »Magyarbél« sz. 1500 kör.
(Földes Magdolna)

András † 1604. (Illésházy Kat.)	I. Anna, (1. Buday Balázs, 2. Chorba Ferencz).	I. Zsófia ²⁾
------------------------------------	--	-------------------------

I. Tamás (1570. † 1624.) br., I. István, I. Magdolna, Brigida ³⁾ (1. Kenderessy Már. † 1626., 1598. 1604. (Fánchy F.) 1604. 1628. 2. Zádory Katalin)	Terstyánszky G.
---	-----------------

II. Tamás, (1605 † 1625)	II. István, (1607 † 1644)	II. Zsófia, (1600 † 1644)	Judit, (1611 † 1686)	Katalin, II. Anna, (161. † 1636) 1615.	II. Magdolna, 1617.
nyitrai pk. (1. Setényi M. b. (Balassa (Perényi Fer.) † 2. Wesselényi F. gr.) Imre).					

III.

A magyarbéli Bosnyák-család tagjai.

A magyarbéli Bosnyák-család első tagja:

A) Bosnyák Márk.

Bosnyák Márk született 1500 körül. Már korán a harcz-
téren találjuk, mint a Bosnyákokat általában, ahol saját
ügyeinek elhanyagolásával, életének kockáztatásával és
vére hullásával kitűnően szolgált hazáját és királyát. Ret-

1) Országos Levéltár N. R. a. Fasc. 27. nro 57. Bosnyák Levélt.
F. 27. n. 15.

2) Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 3.

3) Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro. 24.

tegett réme volt a kereszténység legádázabb ellenségének, a töröknek s mint I. Ferdinánd király rendületlen híve vitézül küzdött Zápolyay János ellen is.

Igy midőn 1529-ben a világhódító török már Bécs tornyaira akarta félholdját tüzni, midőn hazánk fővárosát, Budát ostromolta, s más — török és Zápolyay ellen vívott — harczokban, 1537-ben az eszéki csatában számos sebtől vérezve, a vitézségnek nem mindennapi példáját adta. Midőn pedig 1541-ben Székesfejevárnál Zápolyay ellen küzdött, ennek híve, enyingi Török Bálint foglyul ejtette s a Zápolyay-párti törökök Konstantinápolyba hurczolták. Innen azonban szerencsésen kiszabadult s 1544-ik évi augusztus 27-én I. Ferdinánd király őt és fiát Andrást, testvéreit s vérutódait régi nemességökben megerősítette s nekik e czimert adományozta: A paizsot szeltében két részre (mezőre) osztja egy természetes színű folyó. Az alsó piros mezőben három különböző magasságu szikla emelkedik ki, a felső kék mezőben pedig fél testével természetes színű, két farku bős, ordító oroszlán, piros nyelvét kiöltve emelkedik ki, s bal lábával a török félholdat tapodja, jobbjaiban pedig három zöld pálmaágot tart feje fölött, melyre azok árnyékot vetnek. A pálmaágak fölött, kissé balra, a paizs bal szögletében az arany esthajnali csillag ragyog. A paizsot rostélyos sisak fedi, melyen arany korona diszeleg. A koronából ugyanolyan oroszlán emelkedik ki.¹⁾

Bosnyák Márk 1559-ben szent-györgyi várnagynak említettik Pozsonymegyében.²⁾

Felesége volt Földes Magdolna, Földes János leánya, kinek ősi birtokai Pozsonymegyében Körtvélyes, Malomfölde és Magyarbél. Ezen az uton jutottak a körtvélyesi és magyarbéli jószágok a Bosnyákokra, és vette fel radnyáki Bosnyák Márk a »magyarbéli« előnevet, melyet a Bosnyák-család azóta állandóan használt.³⁾

1) Károlyi Oklevéltár III. köt. 235. l. Turul 1885. évf. 34. 40. II. E czimert használja Bosnyák Tamás is 1617. márczius 6-án kelt levelének pecsétjén. Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 33.

2) Bosnyák Levéltár Miscellan, nro 75.

3) Géresi K. Károlyi Oklevéltár III. köt. előszava.

Vajjon az az athaki Bosnyák Jakab, --- kit II. Lajos király 1526-ik évi február 20-án, mint a töröknek Szlavoniában valódi ostorát és hőst régi nemességében újra megerősített s neki e czimert adományozta: kék mezőben görbe kardot tartó kar által levágott véres török fej, a renessansz paizs fölött strucztoollakkal díszített csörsisak, tarka foszlányokkal; az egész aranyos keretben, damaszczírozott piros alapon¹⁾ — atyja volt e Bosnyák Márknak, nem tudjuk, — miként Bosnyák Tamás is a XVII. században, ezen, a magyarbéli Bosnyákok levéltárában őrzött nemesi levélre e megjegyzését írta: »Chymer lewel Bosnyák Jakabe; ky wolth, nem tudatik«.

Bosnyák Márk 1564-ik év körül halt meg.

a) *Bosnyák Márk gyermekei.*

Bosnyák Márknak Földes Magdolnától született gyermekei közül hármat ismerünk: 1. *Andrást*, 2. *Annát* és 3. *Zsófiát*.²⁾ Andrásról, aki családját föntartotta és terjesztette, utoljára szólunk.

Bosnyák Anna felesége lön először Buday Balázsnak, majd ennek halála után Chorba Ferencz vette el, kitől Chorba Mátyás és Chorba János született s így anyja lett a Chorba-családnak.³⁾

Bosnyák Zsófiáról nem tudunk semmit.

B) *Bosnyák András.*

Bosnyák András történelmünkben még ismeretlen. Született 1530. körül atyjának magyarbéli uradalmán, Pozsonymegyében.

Mig atyja a harcztéren aratta babérait, ő nem tünt fel a hadipályán; eddig legalább annak semmi nyomára sem akadtunk. Inkább nagy gazda volt. Pozsony- és Tolnavármegyei birtokai körül forgolódik fáradhatatlanul, amint a családi levéltár anyavári és magyarbéli fasciculussí mutatják.

¹⁾ U. o. 159. l.

²⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 3.

³⁾ Egy oklevelek alapján készült genealogia szerint. Bosnyák Levéltár. Számozatlan.

1568-ik év előtt néhány esztendeig a királyi kancelláriában szerzett magának érdemeket, melyeknek jutalmául ez évi február 22-én a király Magyarbélén több nemesi kúriát adományozott neki.¹⁾

1589-ben február 10-én Ernő főherczeg által a nagyszombati polgárok és csemeri Zay Jánosné közt felmerült bizonyos harminczadügyben bíróság küldetvén ki, Bosnyák Andrást ennek tagjárá nevezte ki.²⁾

1598-ban november 22-én fia István Bolognából, hol ugylátszik jogot hallgatott, hozzá irt levelét Pozsonyba »in domum Archiepiscopi«, az érsek házába küldte³⁾, mi arra mutat, hogy Bosnyák András még akkor is a kancelláriában volt.

Megöregedvén és megbetegedvén »az idő rövidségéhez képest« — mint maga írja, — 1604-ben végrendeletet készített,⁴⁾ melyben katolikus érzületének és gyermekei iránt való hő atyai szeretetének szép jelét adta.

Temetését illetőleg elrendelte, hogy azt egészen a pozsonyi szent Ferenczrendi atyákra bizzák, s hogy szerzetes ruhában temessék el.

Brigida leánya tisztességesen menjen férjhez s az anyai hagyatékából egyenlő részt kapjon bátyjával, István-nál. Fánicsyné (Magdolna), ki már kivette a maga részét, a bíbor öltözetet adja vissza a kisebb ládával együtt. A család leveleit a legnagyobb szorgalommal szedjék össze és biztos helyre tegyék el. Idősebb bátyjoknak, Tamásnak engedelmeskedjenek s a kölcsönös szeretetet és egyetértést katolikus vallásukkal egyetemben őrizték meg.

Tamásnak a tárgyai Pozsonyban egy ládában vannak.

Halála után az összes ingó és ingatlan vagyont szorgalmasan jegyezzék össze.

Az egyháznak Pörös és Zsófia »meretricalis« asszony szöllejét ajándékozta örökre.

1) Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 17.

2) Károlyi Oklevéltár III. köt. 455. l.

3) U. o. 599. l.

4) Bosnyák Levélt. Fasc. 9. nro 13. Közölve Géresi által Károlyi Oklevéltár IV. köt. 2—3. ll.

Bosnyák András még 1604-ben halt meg, s feleségétől Illésházy Katalintól, mint már tudjuk, *négy* gyermeket hagyott hátra: *Tamást, Istvánt, Magdolnát és Brigidát,*

b) Bosnyák András gyermekei.

1. *Bosnyák Tamásról*, a magyarbéli Bosnyák-család legnevezetesebb tagjáról l. *alább*.

2. *Bosnyák Istvánról* csak annyit tudunk, hogy 1598—1599-ben a bolognai egyetemet látogatta s innen levelezett atyjával. Leveleiből kettőt ismerünk: az egyik 1598. nov. 22-én kelt, s ebben István szerencsés megérkezéséről értesíti atyját, s hogy a pápa még Ferrarában időz;¹⁾ a másodikat 1599. febr. 10 én írta s különféle hírekről ír benne²⁾. Jogi pályára készült, de milyen eredménnyel s milyen tisztet viselt, hol szerepelt, nem tudjuk. Atyjának 1604-ben készített végrendeletében még előfordul a neve, de ez időtől fogva sokáig nem élhetett, mert a családnak a következő évekből való leveleiben nem találkozunk vele. Nőtlenül halt meg.

3. *Bosnyák Magdolna* felesége volt bozóki Fáncsy Ferencznek,³⁾ ki 1620-ban a Bethlen-párti Thurzó Imre lovasságának élén Ausztriába tört s itt nagy kárt tett a szász választófejedelem hadi szállítmányát kísérő német csapatokban.⁴⁾ Bozókön és Magyarbélien kívül a nyitra-megyei Bánkeszin is volt Fáncsynak felesége után birtoka, ennek bátyjától, Bosnyák Tamástól.⁵⁾

1) Károlyi Oklevéltár III. köt. 599.

2) U. o. 600. l.

3) Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 24.

4) Kubinyi Miklós: Bethlenfalvi Thurzó Imre. Bpest, 1888. 94—95. ll. Magy. tört. életrajzok.

5) Majláth Béla: Szőnyi béke okmánytára. 266. l. 1641-ben a török nagy pusztítást vitt véghez az alsó Nyitrában; így Bánkeszin is. »Kaszay János bíró és Lázár István esküdt polgár, azon hit alatt, melyvel kötelezték az tisztekekhez, azt vallották, hogy »az mikor ez jelen való esztendőben, ugymind 1641-ben Sz. Fabian Sebestyen napján viradóban rablott volna az török, akkor miattok vallottak tizezer forint ára kárt az templom kívül és Fanczy uramék kára nélkül; mely Fanczy uraméknak is hajtottak el harmincznyolcz lovakat és tizenkét borjas tehenet, ménes pásztorokat levágtak, ezen kívül is az község közül vittek el tizennégy embert; kik most is oda vannak, és négyet levágtak azok közül«.

4. *Bosnyák Brigida* hitvese volt Tersztyánszky Gáspár királyi perszonális- és tanácsosnak.¹⁾ Nagy pörei voltak dúsgazdag bátyjával a surányi uradalom miatt, ezekről azonban alább lesz szó. 1632-ben mint özvegy végrendeletileg a saját, hajdan Popelli- vagy Popellovszky-féle trencsényi házát a Jézus-társasági atyáknak hagyta székház és középiskola felállítására; úgy azonban, hogy az e házat illető polgári terhek is az említett atyákra szálltak. Minek következtében azután a Lippay György esztergomi érsek által, III. Ferdinánd király parancsára, Trencsénbe telepített Jézus-társaságiak 1649-ben e házban helyezkedtek el.²⁾

Tersztyánszky Gáspártól *két leánya* született: *Mária Klára*, Serényi Pál érsekujvári alkapitány felesége és *Brigida*, ki apácza lett.³⁾

C) **Bosnyák Tamás báró.**

A magyarbéli Bosnyák-család legnagyobb alakja, fényes nevének és óriási vagyonának szerzője Bosnyák Tamás báró a XVII. században nagy férfiai között előkelő helyet foglal el s mint katona és államférfiú, családapája és gazda, főurainknak példányképül szolgálhatott.

Bosnyák Tamás a család egyik genealogiája⁴⁾ szerint 1580-ban született, valószínűleg Pozsonyban, mert atyja ez időben itt tartózkodott. Még ifju korában lépett a katonai pályára s mint hadapród hihetőleg nagybátyja Illésházy István udvarában képezte ki magát.

Vitézségének első jeleit Szlavonia rónáin adta Erdődy Tamás gróf bán szolgálatában (1593.), azután a török ellen való kisebb nagyobb ütközetekben és hadivállalatokban; Buda, Esztergom (1594. május) és Székesfejérvár (1594. okt.) megszállása alkalmával s a híres mező-keresztesi ütközetben

1) Bosnyák Levéltár Fasc. 31. nro 24.

2) Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története. I/II. köt. 631. l.

3) Oklevelek alapján készített genealogia szerint. Bosnyák Levéltár, számozatlan. Hibásan írja tehát Lehoczky II. p. 66., hogy »Thomas Bosnyák Capitaneus in Filek 1580. Consors Sophia Kenderesý ejus soror Brigitta, consors Caspari Trsztyanszky Personalis, ex qua Fanchiani«.

4) A hibás genealogiát már említettük. Orsz. Levélt. F. 237. nro 25.

(1596. okt. 26.) hol számos sebet kapott, mint hős katona és jeles hadvezér tüntette ki magát.¹⁾

1602. június 17-én mint huszár kapitányt látjuk szerepelni. Illésházy István lovasaival Ipoly mellékére küldte; »minthogy ott az minemő három faluja vagyon, ő neki adta.«²⁾

1603-ban Illésházy tekintetbe vevén Bosnyák Tamásnak lovasai kapitányának hűséges szolgálatait és rokoni szeretettől indítva, Surány várát tartozékaival [Surány városa, Kereszthur, Bánkeszi, Nagyszegh, Kis-Várad és Salgó; egyházszegei, eözdöghei és tolmácsi részbirtoka (Nyitra m.) Visk, Szemeréd és Pereszlény (Hont m.) Trasz, Drahy, Kis és Nagy-Csitár és Varbó (Nógrád m.)] neki adományozta.³⁾

Történt azonban, hogy Illésházy még ez évben felségsértési pörbe bonyolódott. A kamara nem vette tekintetbe Bosnyáknak Surányhoz való jogát, mint Illésházy-birtokot elkobozta s Illésházy életét csak Lengyelországba való meneküléssel menthette meg.⁴⁾

Bosnyák Tamás ez évi decz. elején hiába protestált Surány elkobzása ellen.⁵⁾ 1604-ben a kalocsai érsek és helytartó felhívta ugyan Bosnyákot, hogy mutassa fel okleveleit és privilegiumait, melyekkel Surányhoz való jogát bebizonyítja;⁶⁾ de Bosnyák azokat nem tudta előmutatni, mert mint maga is 1628-iki »Memorialé«-jában⁷⁾ megvallja, »ezt az fassioth szegény Illésházy Vram *titkon teötte volth*, az Matias mester eleöt, kit az attyaffjak edgit nem jüttenek azzal az gondolattal, hogy ha convincaltatnék Rudolphus Chaszaral akor valói gjeben es jószágait el itélnék foglalnák

1) II. Mátyás királynak 1609. decz. 10-iki, Bosnyáknak báróságot adományozó levele. Károlyi Oklevélt. IV. 43—46. l. Ha tehát Bosnyák 1593-ban már harczolt, legalább is 1572—1575-ben kellett születnie.

2) Tört. Tár. 1882. évf. 420. l.

3) Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 3 et 4.

4) Károlyi Árpád: Illésházy István hűtlenségi pöre, Bpest. 1883. Bosnyák Levélt. Fasc. 27. nro 42. »Memoriale«.

5) Bosnyák Levéltár F. 27. nro 5. Károlyi Levélt. Lad. 39. n. 1.

6) Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 7.

7) Lásd fentebb.

(az minthogy löttis az dolog az kit az egész orsággal tud) ezt az fassiót eő oportuno tempore meg jelentené és ennek ereyēuel meg tarthatnók Suránt, *de ben maradot* az Prothonotariusnál, eőtet penig szegént condemnálták es el szaladot Lengiel országban« stb.

Bécsnek nagybátyja és íránta elkövetett méltatlanságai megingatták az erősen dinasztikus Bosnyák Tamást és a Lengyelországból visszajött Illésházyval együtt Bocskay pártjára állt és tevékeny részt vett a fölkelésben.¹⁾

1605. évi ápril elején megszállja és beveszi Fülek várát,²⁾ május 28-án a Bocskay-hajdúk élén megrohanja Surányvárat s visszafoglalja a császáriaktól³⁾ s június 1-én már közel 6000 hajdúval Morvaországot tartotta rettegésben.⁴⁾ Julius 27-én Rimaszombatban találjuk, hol Homonnay Bálinttal Zólyom megszállásáról értekezett, aug. 31-én Érsekújvárott tanácskozik Homonnayval, Rédey Ferenczczel, stb. szept. 6-án pedig Szinán esztergomi basával Semptén békéről értekezett.⁵⁾

Bocskay a törökkel szövetkezett a királyiakkal szemben, miből az országnak igen nagy kára volt. A józanabbak be is látták ezt s egymásután szakítottak Bocskayval.

Homonnay Naplójában (szept. 10-én) megvallja, hogy a törökök a tatárokkal »Magyarországnak nem épülésére, se nem szabadítására, hanem nyomorgatására és romlására jöttek, melyben ha sokáig előbb mennek«, maga is kész inkább »az német mellé állani és reájok arczczal ujabban feltámadni«. Másnapi följegyzésében említi Illésházy levelét, melyben felhossa a törökök hűtlenségét, »sok városoknak, falvaknak miattok elpusztulását, sok szegény parasztoknak gyermekeivel, nemes asszonyoknak elhordását« s felhívja ezért Homonnayt, hogy »accomodálja magát az németekkel

¹⁾ Lányi-Knauz: Magy. Egyháztört. II. k. 161. l.

²⁾ Ápril 9-én Szerencsről Bosnyák Illésházynek a többi közt ezt írja: »Filek várát megszállottam vala és Isten kezünkbe is adta«. Tört. Tár. 1878. 652. l.

³⁾ »Memoriale«. Ortelius Bécs 1694. T. r. 395. l.

⁴⁾ Pilarz-Moravec: Historia Moraviae p. 69.

⁵⁾ Luczenbacher J.: Tudománytár V. k. 178. l. Homonnay Drugeth B. Naplója. 256. 257. l.

való frigy tractáláshoz«. Homonnay e végett Nyitrára hívja Illésházyt, hol szept. 14-én Bosnyák Tamás, Jánky György, Vizkelety Tamás, Apponyi Pál, Bossányi János stb. úrral a békéről tanácskoztak. 17-én megírták a béke dolgáról szóló leveleket s még az nap Bosnyák elvitte azokat Esztergomba, Szinán basának.¹⁾ 20-án visszajött s a következő napon Érsekujvárnál, a törökök elleni heves csatában, melynek következtében »hazánk e szép bástyája«²⁾ félszázadra megszabadult a félhold uralma alól, igen kitünteti magát.³⁾

Okt. 11-én megint követségben járt Bazinban Illésházy nál s 17-én a németek feladván Érsekujvárt, Homonnay a várat kulcsaival egyetemben Bosnyákra bízta.⁴⁾

Mennyit fáradott Bosnyák mint katona és békeközvetítő a zsitvatoroki békekötésig s a körül, maga is érinti Memorialejában: »Az után miuel az hazánk és Nemzetségünk uessedelmét romlását eszében uedthe szegény Illésházy Vram az békesség szörzésre uethe minden tehetségét, es chak alig oltalmazók meg az Wýwárat is az török kezteül, kiben én szamtalan ssokath fárodtham, Török uezérekhez keöuetségekben jártham, mindenekben szegény Vrnak keze, lába uoltam, az ky nylwán uagion mind azoknál az kik akkorban éltenek. Wýuároth azért az törökök alul el lépék, es engem állata szegény Vr Capitánnak bele . . . az után éjfel nappal ssok vigjázással az Sitway toroknál ualó tractábann is mind mellette forogtam nughatatlankodtham«.

Bosnyák 1606. júniusáig volt érsekujvári főkapitány.⁵⁾ Innen a füleki főkapitányságra lett áthelyezve, melyet már a bécsi béke óta birt;⁶⁾ sőt ez időben érdemeinek jutalmául Surány és Csábrág kapitánya is volt, hol minden tekintet-

1) Homonnay naplója 259—260. ll.

2) Wesselényi nádor levelei. Horváth István: Tudományos gyűjtemény X. k. 76—79. ll.

3) Bél M. Notit. Hung. T. IV. p. 342.

4) u. o.

5) Századok. 1874. 58—59. ll. Magy. tört. Okmt. III. k. 211. l.

6) Márcz. 17-én Márk István levelében így czímezi: »az nemes és vitézlő főembernek Bosniák Tamásnak, füleki főkapitánynak kezében, Surányban«. Tört. Tár. 1878. 650. l.

ben éberséget és gondosságot tanusított, és e várakat a török támadásai ellen vitézül védelmezte.¹⁾

Mennyire kedvelt személy volt Bosnyák már ez időben a királyi udvarban, mutatja azon tény is, hogy 1607. aug. 29-én a király a leendő pozsonyi országgyűlésre mint bizalmas hívét és tanácsosát a rendes meghívó levélen kívül, magán levélben is meghívta, megjegyezvén, hogy semmi szín alatt se maradjon el, s amit Kollonich Szigfrid főlovászmester és dunáninneni főkapitány által neki ízent, hallgassa meg készséggel és jóakarattal.²⁾

A bécsi békekötés után Rudolf király és Mátyás főherczeg között folyó viszályokat ismerjük a történelemből. Rudolf már az 1607-iki regensburgi országgyűlésen tett sértő nyilatkozatai miatt veszté el a magyar urak rokonszenvét, kik a királylyal szemben Mátyás körül kezdtek csoportosulni s 1608. januárban a pozsonyi országgyűlésen »Magyarország örökös kormányzójává« kiáltották ki.

Mig Illésházy, a protestáns főúr, a felekezetének kedvező Mátyás híve volt, Bosnyák, a buzgó katolikus a katolikusabb Rudolfhoz vonzódott s emiatt, úgylátszik, némi nézeteltérések támadtak közöttük, mert 1608. márcz. 13-án Mátyás főherczeg intette Bosnyákot, hogy keresse fel Illésházyt személyesen és engedelmeskedjék neki; mit ha megtesz, biztosítja őt kegyelméről és magasabb állásra helyezi.³⁾

Bosnyák Tamás, látván, hogy Rudolf elvesztette lábaitól a talajt Magyarországon, s nincs remény, hogy azt többé visszaszerezze, szintén Mátyás pártjára állt s koronázásán már előkelő szerepet vitt.

A főherczeg szept. 21-én indult el Bécsből, hogy Pozsonyban magyar királylyá koronáztassa magát. 24-én Pozsonynál az ország főpapjai, főurai és nemesei rendkívüli pompával és lelkesedéssel fogadták. 10,000 főből álló s 28 csapatba osztott fényes ruhájú és fegyverzetű magyar had

¹⁾ Károlyi Oklevélt. IV. k. 43—46. l.

²⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. A. nro 8. Közölve Károlyi Oklev. IV. 28—29. ll.

³⁾ Bosnyák Levélt. Fasc. A. nro 10. Károlyi Oklev. IV. k. 33. l.

kísérté a koronázó városba. Minden csapat élén kapitányok állottak zászlóikkal, dobosokkal és trombitásokkal. A had fővezére Thurzó György (1609-től nádor) volt, alvezérei Czobor Mihály és Bosnyák Tamás, kik az út mellett mindkét felől a széles mezőn úgy rendezték a csapatokat, hogy minden lovas csapatot egy könnyű fegyverzetű gyalog csapat kövessen.¹⁾ Midőn pedig Pozsonyban nov. 19-én a koronázási menet a sz. ferenczrendiek templomához ért, itt a rend főfelügyelői Czobor, Bosnyák és Széchy György voltak. Ezek tudniillik arra ügyeltek a templom bejáratánál, hogy a kíváncsi nép ne tóduljon be s ne foglalja el a hivatalos közönség helyét.²⁾

E koronázás alkalmával Bosnyák Tamás aranysarkantyús vitézzé (*equus auratus*) lett felavatva.³⁾

A királyné fogadásánál is a díszseregnek, Forgách Zsigmond, a későbbi nádorfővezér mellett, első alvezére Bosnyák volt, a második Lónyay András.⁴⁾ Koronázása alkalmával pedig első felügyelő volt a templom ajtajánál; Forgách Miklós volt a második.⁵⁾

Mátyás Király abbeli ígéretét, hogy Bosnyákot magasabb rangra emeli, nemsokára beváltotta. Bosnyák Tamásnak már eddig is sok érdeme volt s érdemei mellett felesége és nagybátyja, nemkülönben vevés útján óriási gazdagságra tett szert. Az ősi tolnai, a Márk által szerzett pozsonyi és Illésházytól kapott surányi nagy uradalma mellett 1605-ben feleségével, Kenderessy Máriával megkapta a dúsgazdag Bajony- és Kenderessy-családok egyesített vagyonát. A Bajony-család utolsó tagját, Zsófiát ugyanis Kenderessy Boldizsár egri alkapitány vette el feleségül; Kenderessy Boldizsár utolsó tagja volt családjának s csak egyetlen leányt hagyott maga után, Kenderessy

1) Kovachich: Solennia inaug. Princ. in Reg. Hung. Pest 1790. p. 43.:

2) U. o. 54. 63. l.

3) U. o. 64. l.

4) U. o. 68. l. Ugyanilyen szerepe volt neki II. Ferdinánd király koronázásán, 1618. júl. 1-én. 73., 75., 82., 84. l.

5) U. o. 169. l.

Máriát; ez pedig, mint e hatalmas vagyonnak birtokosa Bosnyák Tamáshoz ment nőül.

Ennyi érdemhez és gazdasághoz tehát szerény volt az ötágu korona. A király 1609. decz. 10-én Bosnyák Tamást mindkét nemű utódaival együtt az ország bárói közé vette fel.¹⁾

Bosnyák e közben fáradhatatlanul működött Surányban és Füleken mint katona és mint gazda egyaránt.

Fülekről levelezni kezdett a budai és hatvani törökkel, mit azonban a király 1610. okt. 16-án kelt levelében megtiltott neki és alattvalóinak, kivéve azon esetet, ha a hadi tanács egyes alkalmakkor megengedi. Sőt megparancsolta neki, hogy ha a töröktől levelet kap, bontsa fel és tudassa a királlyal tartalmát.²⁾

1610. decz. 14-én ugyancsak a király meghagyta Bosnyák Tamásnak, hogy Báthory Gábor erdélyi fejedelem főkapitányát, Némethy Györgyöt s kapitányait, Magyarország területén való katonaszedésben, mi az ország törvényeivel ellenkezik, akadályozza meg; decz. 15 én pedig azt írta neki, hogy Némethy e napokban éjjel Korniss Zsigmondot, aki hozzá akart menni, Pusztasághnál, Palánka innenső részén csellel elfogta s előbb Csábrágba, azután meg Hatvan felé hurcolta. Vegye tehát Némethyt és társait üldözőbe és fogja el őket; szállítsa fel egyuttal e célból a szomszéd kapitányokat is, s ha sikerül őket elfogni, küldje át a királyhoz.³⁾

Az önkényes Báthorynak inogott a trónja, hogy tehát állását erősítse, szüksége volt nagyobb haderőre, mit egyedül Erdélyben nem szerezhetett meg. Az elnyomott századok s az elűzött Radul oláh vajda a zsarnok elől a királynál kerestek menedéket; kérvén őt, hogy szabadítsa meg őket Báthory fejedelemségétől.

Mátyás, ki maga is óhajtotta, hogy oly férfiú üljön az erdélyi fejedelmi széken, aki híve lesz, pártját fogta a

¹⁾ Bosnyák Levélt. Fasc. A. nro II. Károlyi Oklevélt. IV. 43—46. 1623. aug. 2., 3. Tallay György veszprémi alkap. Bosnyákot így cizmezi: »libero baroni arcis Surány«. Károlyi Oklevéltár IV. 193. l.

²⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. A. nro 15. Károlyi Oklevéltár IV. 66.

³⁾ Bosnyák Levélt. F. A. nro 17., 18. Károlyi Oklvt. IV. 70—72. l.

panaszkodóknak, s Forgách Zsigmond és Homonnai Drugeth György lettek a fejedelem-jelöltek.

Forgách Zsigmond 1611. nyarán szerencsét is próbált s 20,000-nyi sereg élén Erdélybe ment;¹⁾ Bosnyák Tamás, Pálffy Jánossal és Forgách Miklóssal segítségére siettek, de Báthory hajdúi megverték őket Diószegnél²⁾ s Forgách Zsigmond is kénytelen volt eredménytelenül hazajönni Erdélyből.

1613-ban fellépett Bethlen Gábor és okt. 23-án erdélyi fejedelemmé választatott, négy nappal utóbb pedig a Nagyváradra menekülő Báthoryt saját tisztjei gyilkolták meg.³⁾

Bosnyák Tamás a Bethlen-fölkelés alatt is jelentékeny szerepet játszott.

Bethlen Gábor már Bocskay előtt aspirált az erdélyi fejedelemségre s Bocskay érdekében tevékenyen működött. Ezért, s azon körülmény miatt, hogy túlbuzgó protestáns volt, Bécs nem szívesen látta őt a fejedelmi széken. Az udvar s a katolikus főurak Homonnai Drugeth Györgyöt, a felvidék egyik leghatalmasabb urát s Báthory Gábor egykori ellenfelét óhajtották Erdély fejedelmévé. Homonnai biztatva a reménytől, 1616. nyarán, a nagyszombati egyezség ellenére Erdélybe ütött. De miként Forgách Zsigmond, úgy ő sem volt szerencsés. Bethlen hadai visszaűzték őt, s a fejedelem 1616. végén csapatait Magyarországnak indította s a béke megszegőinek szigorú megbüntetését sürgette.⁴⁾

Homonnai kudarcza Magyarországon komoly aggodalmat keltett, s a Bethlen részéről fenyegető veszély

1) Fraknói: A magyar nemzet története III. k. 151. l.

2) »1611. Juliusban az hajdúság visszaállván Báthori Gáborhoz, Pálffy Jánost, Bosnyák Tamást, (ezek pápisták valának) Forgács Miklóst (ez ubiqutarius) megveré Diószegnél, kik Forgách Zsigmond után sietnek vala menni Erdélyben, hogyha Báthori Gábort elveszthetnék, Forgách Zsigmond lenne fejedelemmé, és az erdélyi tisztekkel ő utánna fölosztoznának; mert nem sok idővel ennek előtte Forgách Ferencz a kardinál ez ígérettel tévé pápistává az öcsjét Forgách Zsigmondot, hogy erd. fejedelemségben állítja«. Magy. tört. Tár. IV. Sárospataki magyar krónika. 74. l.

3) Fraknói: i. m. 152. l.

4) U. o. 152., 153. ll.

elhárítására Pázmány primás decz. 19-én a nádornak azt tanácsolta,¹⁾ hogy ha valami baj adná elő magát, mozgósítani kell a határszéli katonaságot és szükség esetén Koháry Péter vezérlete alatt Forgách Zsigmondhoz siessen; ha nagyobb volna a baj, akkor Thurzó György nádor a vármegyéket fölkelésre hívja s a segélyhadakat Széchy Tamás és Bosnyák Tamás vezetik; ha végre ez sem volna elég, Lengyelországból kell segílyt kérni.²⁾

Erre azonban egyelőre nem volt szükség, mert Bethlen debreczeni táborából -- megnyugtatta a felvidék rendeitől -- 1617. január közepén visszatért Erdélybe, s július végén Nagy-Szombatban újabb egyezség kötöttetett.³⁾

Bosnyák Tamásra ez év újabb kitüntetést hozott. Április 3-án a király Hontvármegye főispánjává nevezte ki.⁴⁾

1619. július 4-én az ország rendjeinek meghagyásából Tiefenbachot s morva követtársát, kik Érsekújvárott voltak Bethlen-féle ügyben, Bosnyák Tamás kísérte el egészen Morvaország határáig, Sztrasniczáig.⁵⁾ A követek segítséget jöttek kérni a veszélyben levő II. Ferdinánd király számára a lázadó csehek ellen.

Forgách Zsigmond nádor Bosnyák Tamást küldte, ki mielőtt útra kelt volna, a Komjáton tartózkodó nádor előtt 1619. szept. 3-án kinyilatkoztatta, hogy a katonaság pontatlan fizetése miatt a füleki várat érhető veszedelemért felelősséget nem vállal.⁶⁾

Bosnyák Tamásnak cseh-morvaországi expedíciójáról pozitív adataink nincsenek, de hogy emberül megfelelt a hozzá kötött várakozásnak, mutatják Lipót főhercegnek hozzá intézett dicsérő levelei.⁷⁾

A nagyravágyó Bethlen azonban nem nyugodott ez idő alatt, hanem 40,000-nyi hadával sehol *ellenállást* nem

1) L. bővebben Fraknoi: Pázmány Péter és kora. 262. l.

2) Fraknoi: Pázmány P. levelezése I. k. 55. l.

3) Fraknoi: A magy. nemz. tört. III. 153. l.

4) Károlyi Oklevéltár IV. k. 150. l.

5) Tört. Tár. 1880. 427—432. ll.

6) Károlyi Oklevéltár IV. k. 154. l.

7) Bosnyák Levéltár Fasc. A. nro 26., 28., 30.

találva, az egész felső Magyarországot hatalmába kerítette, s a nádor, miután a fejedelem biztosította őt, hogy méltóságát tiszteletben tartja, megnyitotta előtte Pozsony várát s átadta azt az itt őrzött szent koronával együtt. Nov. 11-én kényszerűségből országgyűlést hirdetett, s 1620. jan. 8-án Bethlent az elégtelen rendek Magyarország teljes hatalmu fejedelmévé választották s a »türelmes« protestánsok a jezsuitákat, a főpapok s kath. főurak közül azokat, akik az egyház jogait védelmezni merészkedtek, Pázmány primással egyetemben az országból száműzték.¹⁾

Bosnyák Tamás és vele sokan a haza legjobbjaiból a nádor, Koháry Péter érsekújvári főkapitány, kit őrsége vasra vert s a várat vele együtt átadta a fejedelemnek, Pálffy István, János, Czobor Imre, Eszterházy Dániel, Apponyi Pál, Károlyi Mihály, Forgách Miklós stb. főur »kénytelenségből« — mint Eszterházy nádor írja — »fejet hajtottak« Bethlennek.²⁾

De nem sokáig tartott Bethlen uralma.

Szövetségeseit, a cseheket Miksa bajor fejedelem és Bouquoi császári fővezér 1620. nov. 8-án Prága mellett tönkretették, minek következtében Frigyes pfalzi választófejedelem, az ellenkirály megfutott s a lázadó csehek és morvák meghódoltak. Bethlen magára maradt s Ferdinánd király most összes haderejét ellene fordíthatta.

Bosnyák Tamás 1621. márczius közepe táján a király hűségére tért, s Ferdinánd május 17-én megbizta őt 1000 huszár és 500 magyar hajdú felállításával.³⁾

A király nagy erővel kezdte Bethlen a háborút. Vezérei Bouquoi, Eszterházy Miklós, Bosnyák Tamás, Pálffy

1) Fraknói: A magy. nemz. tört. III. k. 161. l. A száműzöttek közt volt Bosnyák is. Lányi-Knauz. Magy. egyháztört. II. 192. l.

2) Galánthai Eszterházy Miklós. Magyarország nádora. Pest, 1866. II. k. 66—67. l.

3) Fraknói: Pázmány P. és kora. I. k. 585. l. Horváth, Magy. Tört. III. 563. l. Fessler VIII. 560. l. Pray Epist. Proc. III. 371. l. Lányi-Knauz Magy. Egyháztört. IV. 197. l. Gömörý G. szerint még februárban lett királypárti. Hadtört. Közl. 1888. évf. 533. l.

István sok diadalt arattak a fejedelem hadain, de az ő szerencse-csillaga is olykor-olykor felragyogott.¹⁾

Bosnyák, ki Pálffyval visszaszerezte a nógrádvármegyei várakat és a bányavárosokat, kétszer esett Bethlen fogságába.

Jun. 2-án fogták el először Bethlen katonái. Fogságba való esését Bethlen, Alvinczi Péter kassai prédikátornak, Rimaszombatból írt levelében így mondja el: » . . . mi tegnap (1-én) ide szállottunk Rimaszombathoz, kit megértvén az ellenség, nem hogy megvárt volna bennünket, de még tegnap jó hajnalban Filek alól úgy elment az bányavárosok felé, hogy az Pálffy (István) hada dili est az fenyves tetején láttatott, az többi is oly igen elémítettett istentől, hogy Dévénynél szekereit elhagyván, nagy sietséggel ők is által költöztenek az fenyvesen. Ezek után Egri Istvánt másfél ezer jó lovassal bocsátottuk és megparancsoltuk nekie, hogy valahon elérjék őket, rajtok lévén, dissipálja őket. Fülekbe pedig csak másfélszáz gyalog és 50 lovas maradt az amaz hitetlen Herenczeni (Herencsényi) mellett kik nagy félelemben vadnak. Holnap általszállunk mi is alája és megpróbáljuk őket. Bosnyák Tamás idejüvén hozzánk csuda practicával mesterkedett abban, hogy minket reá vehessen; kiért zálogul beküldöttük volt Filekben Korlát Istvánt, de igen nehezen tehetünk assecuratoria levelünk szerint meglévén előszer Korlát István kiadása, az maga hadainak megadattuk, kikkel előbb menvén, akadtanak reájok az Egri István hadai, azok környül fogván, három zászlóalja kópjás seregével együtt vérontás nélkül lehozták táborunkban és így Bosnyák mi rabunk, kit Kassára küldünk; az kópjás serege ide esküdt meg és táborunkban vagyon.«²⁾

¹⁾ Horváth István kapitányának győzelme Érsekujvárnál 1621. júl. 10-én. Tört. Tár. 1883. évf. 233. l. 1886. évf. 36., 40. ll. és nem június 10-én, miként Gindely írja Bethlen Gábor életrajzában. Ez ütközetben az elfogott Bouquoit a Bethlen-hajduk megölték. Batthyány Ferenc szerencsés hadakozása Dunántúl stb.

²⁾ Tört. Tár. 1886. évf. 36. l. 1883. 233. l. Feleségének is megírta Bethlen, hogy »Bosnyákot az Generálist . . . elevenen elfogták«. Tört. Tár. 1882. 125., 126. l. Gömör e. h. tévesen azt állítja, hogy Bosnyákot június közepén fogták el.

E fogsága azonban nem tarthatott sokáig, mert június 16-án már füleki várából írta Bethlennek azt a levelet, mely élenken tünteti fel hazafiságát, józan, komoly politikai érettséget és véleményét Bethlen viselkedéséről.

»Nem volt gondolkodásom — írja Bosnyák Bethlennek — arról, hogy Fged ellen valaha fegyvert fogjak, mert Fged felől mindenkor oly reménységben voltam, hogy az mi állapotunkat soha erre ne juttassa, mostan is az hadakkal nem annyéra más tekintetből, mint azért, hogy ír hassak Fgednek, jöttem ide Filekre, és jöllehet nekem erről semmi tanuságom és szabadságom nincsen, hogy Fgednek ez dologról írjak, mivelhogy egyébként is én csak utolsó embernek tartom magam az olyan emberek között, az kiket illet az nagy dologról való írás, de mivel ez napokban palatinus urammal és több magyar urakkal az táborban Ujvár (Érsek) alatt az országban gyülekező nemzetségeknek állapotjokat néznők és considerálnók, általláttuk, az kitől ezelőtt is mindenkor irtóztam, minemű nagy romlás következze mind hazánkra s mind magunkra, kinek semmi remediomát nem találhatni, hanem csak az békességet és ha Fged accomodálná ahhoz magát, az mit immár egyszer végezett császárral ő fgevel és mentől hamarébb remittálná Fged az mit remittálni kellenék, jöllehet az Fged követje Hoffman Bajnóczba érkezvén, azt jelentette vala az uraknak, hogyha salvus conductus adatnék neki, hogy Ujvárba bemehetne, ő Fgedtől oly követséggel jött volna, az kin császár ő fge is megállana, ehhezképest palatinus uram az salvus conductust megadta neki, az ki mellett bement Ujvárban békével, de mindazolta is egy szót is nem jelentett, kin palatinus uram eleget csudálkozott, hanem csak hogy eljöttem, akkor én általam Thurzó uram azt jelentette palatinus uramnak, hogy Fged contentus volna most is azzal, az mire Fgednek ajánlotta császár urunk magát, csak kívánná az Fged, hogy ha szintén vissza nem akarna is szállani az német had, csak állapotdjék meg az hol vagy, és legyen veszteg addig, mig az gyűlés meglehet, ha az ország meglegedné az diplomával, tehát Fged mindjárt visszamenne országában. Ezt mikor mi magyarok megértettük, az kik akkor jelen

voltunk palatinus uramnál, azt itéltük, hogy ha az írása így vagyon Thurzó uramnak, még reménség lehetne az jó békességben és talán kibeszélhetnök az németeket hazánk-ból, és az Uristen hertelen igen szép csendességgel áldana meg. Én kglmes uram az császár készületinek mivoltáról sokat nem írok, mert talán hitele nem lenne, de bizonynyal higgye Fged, hogy im megvénhedtem, de még én Magyarorszában soha ennyi német hadat és ilyen készülettel nem láttam.¹⁾ Tudja pedig azt Fged, az ő országokban mit cselekedett az magyarság,²⁾ nem kell kételkedni, hogy hasonló mértékkel ne fogjanak mérni nekünk is; ha pedig fegyverrel fogja meghajtani az országot, megitélheti akárki is, mint fogunk járni mint szabadságunkkal egyetemben. Hanem az mint Fged mind írásokban s mind szóval is sokszor ajánlotta kegyességét és jó akaratját az magyar nemzethöz, aztot mutassa meg Fged abban, hogy szánja meg hazánkat és nemzetségünket, és távoztassa el tőlünk az nagy romlást, az ki egyébképpen meg nem lehet, hanemha az mint immár egyszer végezett Fged, az koronát és az országot visszakereszti ő fségnek császár urunknak; csak Fged méltóztassék valamit akaratjában megjelenten, noha én csak egy szegény legény vagyok, de meg fogja látni Fged, hogy nem leszen haszontalan, visszamégyek én innét és palatinus uramat az több urakkal addig fogjuk sollicitálni, hogy még jó végre nem megyen az dolog... Ezeket Fgednek bizony syncere írom, és semmit egyebet hazámhoz való szeretetemenél ne magyarázzon Fged, hanemha az mint feljül is megírtam, csak Fged méltóztassék az békességhez való akaratja felől jelenteni, kész vagyok felmenni és palatinus urammal continunáltatni az dolgot, látván ő nga is az reánk következő romlást, még is mind csak az békességet súhajtja, reménli is, hogy az jámbor császárt még reá veheti, hogy kitériti hadát... Ha helye volna sok rátiókkal megbizonyíthatnám, hogy Fgednek is mind hasznosabb dücsöségesebb és üdvösségesebb is leszen szegény nem-

¹⁾ Mert a csehek és morvák a fehérhegyi csata után meghódoltak s a király így egész hadi erejét küldhette Magyarországba.

²⁾ Rhédey Ferencz csehországi expedíciója a csehek segítségére.

zetünknek is megmaradására, mert soha Fged úgy nem ügyekezhetik erővel arczczal jöni ezekre, hogy annálinkább meg nem romlunk. Fged gondolkodjék kegyesen, üdvös-ségesen és okosan ez dologról«. ¹⁾

Bethlen nem hallgatott Bosnyák Tamásnak szép, komoly és békítő szavaira, hanem folytatta a csatározást.

Horváth István, Bethlen merész kapitánya Érsekujvárról körül czirkált, hogy megakadályozza a német hadak közeledését.

Bosnyák Tamás felesége, Kenderessy Mária jun. 17-én kelt s férjének írott levelében aggódik az ő s a maga sorsa miatt. »Szivem rettegésével vagyok — ugymond — Kged felől, minthogy itt benn (Surány várában) mi félünk, elég gonosz híreket hoznak, hogy nagy hadak jönnek onnan alól, tudom azt, klgmednek kell azokon általmenni mink bizony elég félelemben vagyunk itt benn, az Sytva mellett körös környül jár az Horvát István hada«. ²⁾

És félelme nem volt alaptalan, mert férje július 2-án újabb fogságba esett, ³⁾ Horváth István pedig elfoglalta surányi várát, melyet Bethlen jul. 25-én, érsekujvári táborozása alkalmával tartozékaival együtt Horváthnak 16.000 frtban zálogban lekötött. Horváth sok szolgálatot tett Bethlennek kardjával és pénzzel egyaránt. A hadsereg fizetésére 5000 frtot fordított, 5000-et a fejedelemnek kölcsönzött s ehhez még 6000-et adott. ⁴⁾

Bethlen e közben észrevevén, hogy szerencse-csillaga lefelé kezd szállani, 1621-ik év végén Nikolsburgban a királlyal békét kötött.

E béke értelmében Bosnyák visszakapta elkobzott surányi uradalmát; sőt 1622. jun. 25-én II. Ferdinánd király nagy-apponyi Apponyi Miklósnak birtokait is (Nagy-Appony,

1) Tört. Tár. 1888. évf. 633., 635. ll.

2) Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 28.

3) Tört. Tár. 1883. évf. 233. l. 1886. évf. 36. l. Szentivány: Synops. Chron. Hung. Tyrnaviae 1697. pp. 173—74.

4) Ráth-Romer: Győri tört. és rég. füz. 1863. 262. l. Frankl-Ráth: Dallos M. győri püspök polit. és dipl. iratai 1618—1626. Esztergom. 1867. 164. l.

Kovaros, Nagy-Leány, Nadanócz, Scherws, Sypko, Strasa és Kis-Appony Nyitramegyében), melyeket ez, az anyai nagybátyján Bartakovich Ferenczen elkövetett vérontás miatt — hűtlenség bűnébe esvén — vesztett el, számos hű szolgálatáért neki adományozta.¹⁾

E jószágokat azonban Bosnyák Tamás birtokába sem vette, mert halála után többi birtokai között nem találjuk elősorolva.

A nikolsburgi béke után Bethlen Gábor egy évig nyugodtan viselte magát, de 1623-ik év elején, felbuzdulva Keresztély, braunschweigi herczeg és Mansfeld gróf fellépésén, újra nyugtalankodni kezdett. Ekkor aug. 25-én a király s az ő biztosai összejöttek Beszterczebányán a felmerült nézeteltérések kiegyenlítése végett.

Mig így tanakodtak, Bosnyák Tamás szept. 23-án csatázókat bocsátott Bethlen tábora felé, akik Gömörmegye déli részén, vagy Borsod nyugati csúcsán előtalálván a fejedelem zsákmányosait, többeket közülük elfogtak s Fülek várába hozták őket. Bethlen ekkor a Borsodmegyében s így birtoka szélén levő velezdi táborából ingerült levelet irt a tanácskozó királyi biztosoknak, s Bosnyákot teszi felelőssé, ha az ő részéről is netán valami hasonló ellenségeskedés merülne fel.²⁾

Ez volt Bosnyák Tamás szerepe a Bethlen-forradalom alatt.

1624-ben a király főétekfogó-mesterré nevezte ki,³⁾ mely méltóságát mint országzászlós az 1626. decz. 8-iki koronázáson gyakorolta: Magyarország zászlaját tartotta s a koronázási ebédén a király étekfogója volt.

Ugyanekkor lett 21 esztendő s fia, ifj. Bosnyák Tamás aranysarkantyús vitézzé ütve, s mint Pázmány biboros pocillatora működött az ebédnél.⁴⁾

A dúsgazdag Bosnyák Tamásnak jószágai körül sok

1) Károlyi Oklevéltár IV. k. 166. l.

2) Győri tört. és rég. füzetek. 1868. 268. l.

3) Ez évi szept. 3-án találjuk őt először e méltóságában. Car. Wagner: *Analecta Scepus*. III. p. 231.

4) Kováchich: e. m. 89—92. ll.

kellemetlensége és perlekedése volt, amint a Bosnyák-levéltár sok e nemű oklevele bizonyítja.

Különösen huga, Brigida, Terstyánszky Gáspárné okozott neki sok bajt a surányi urodalom körül. Azért Bosnyák Tamás 1615-ben II. Mátyás királynál kieszközölte, hogy e jószág birtokába igtattassék.¹⁾ De ez ellen Brigida tiltakozott. 1619-ben a pozsonyi országgyűlés alatt Pázmány primás előtt barátságos egyezsége jutottak ugyan, mely szerint Terstyánszky né visszavonja 1615-ben tett ellenmondását, Tamás pedig a nógrádmegyei Trász, Dráhy és Nagy Csitár birtokai fele részét neki adja, sőt magvaszakadtának esetén a hontmegyei Visk, Pereszlény és Alsó-Szemeréd birtokára is fentarthatja örökösödési jogát;²⁾ de a perlekedés nem szűnt meg, sőt 1628-ban a királyi személynök Bosnyákot elmarasztalta, s a surányi urodalomnak bizonyos részét Brigidának ítélte oda.³⁾ Ekkor adta ki április 13-án Tamás a már többször említett »Memoriale«-jét, melyben azt mondja, hogy mivel Illésházy az uradalmat neki adta és ő azt »reali et perpetuo dominio roborálta«, »magam igazságának romlására — ugymond — ki nem adhatom kezemből; az jószágból is ki nem tagadom az édes hugom-asszonyt, sem pedig gyermekeit, hanem győzzék várni, ha Istennek úgy leszen köllemetös deficientibus meis posteritibus et haeredibus utriusque sexus per totum mindenestől fogvást Surány szálljon reájok, mert noha az szegény Uram véletlen halála miatt arra, az minth nekem adta, az után fassiót nem tehetött, de minthogy per manus adta és az juristák is azt tartják, hogy continuus et realis usus principale privilegium; az kit successu temporis etiam statutione legitima erősítettem. Noha ők contradikáltak, kit nem cselekedhettek volna, sőt ha ezután is kereskedni akarnának, calumniatores maradnak, mert az mikor ezt az fassiót invalidálta effective szegény Illésházy uram, pénzzel contentálta mind Trestyánsky uramékot, mind Fánchy uramékot és fel is vették. Ez nyilván való dolog, nem is tagadhatják,

1) Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 8. et 9.

2) U. o. nro II.

3) U. o. nro 12.

azért ne patvarkodjanak holtam után, hanem szeretettel igaz atyafisággal legyenek egymáshoz és várjanak Istentől».¹⁾

Brigida férje halála (1630. júl. 26.) után sem maradt nyugodtan, hanem 1631. és 1632-ben is perlekedett bátyjával,²⁾ míg végre ez pénzzel elégitette ki igényeit.

A törődött Bosnyák Tamást az udvar még most sem engedte nyugalomba vonulni. A király az 1631. június 15-én elhalálozott bekényi Alaghy Menyhért helyébe jun. 19-én kinevezte őt Magyarország felső részeinek főkapitányává és megparancsolta neki, hogy hivatalát haladéktalanul foglalja el.³⁾ Jun. 24-én újra sürgette őt erre a király,⁴⁾ július 5-én pedig Eszterházy Miklós gróf nádor iparkodott rábeszélni a tiszt elfogadására.⁵⁾ Bosnyák azonban teljesen megrendült egészségi állapota miatt az új és terhes állás elvállalására semmiképen sem volt hajlandó. Kifogásait és okait végre a király is méltányolta és július 10-én kelt és a haditanács ülésében szerkesztett hivatalos iratban fölmentette őt s megengedte neki, hogy a megérdemlett nyugalomba vonulhasson, egészségét és családi ügyeit gondozhassa.⁶⁾

Rövid nyugalomból felzavarta az 1631–1632-iki felső-magyarországi pórlázadás, melynek leverésével a nádor őt és Bornemisza Jánost bízta meg s e végett 1632-ben 1000 lovast adott rendelkezésére.⁷⁾

Ez volt Bosnyák Tamásnak utolsó hadi szereplése.

Ezentúl minden idejét és gondját megrendült egészségének helyreállítására és családi ügyeinek rendezésére fordította.

Az isteni gondviselés szépszámu gyermekekkel áldotta meg, kiket a leggondosabb nevelésben részesített.

1) U. o. Fasc. 29. nro 12.

2) Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 13. et 14.

3) Fasc. A. nro 37.

4) U. o. szám alatt.

5) Fasc. A. számozatlan, közölve Károlyi Oklvt. IV. k. 240–242.

6) Fasc. A. nro 36. Károlyi Okl. u. o. Köszvényben szenvedett. Károlyi Oklevéltár IV. 237–239. ll. A nádor július 5-iki levelében írja: »hogy Kmed az salétromos vízben fürdik, ítélem, hogy az köszvény ellen hasznos«. Károlyi Oklevéltár IV. 240–242. ll.

7) Tört. Tár. 1887. 631. l. 1888. 128. l.

Két fiát, a kilencz éves Tamást és a hét esztendősz Ivánt 1614-ben Telegdy János nagyvárad püspökhöz adta nevelésbe, ki az előző évben oly kiváltsággal kapta a püspökséget, hogy az esztergomi nagyprépostságot is megtarthatja, és Nagyszombatban tartózkodott. — Bosnyákra e miatt Lépes Bálint, nyitrai püspök és kancellár rokona szinte neheztelt. »Értem — úgymond az 1614. jun. 27-ikén Linczből írt levelében, — hogy kmetek várad püspök uramnak adta legyen az kis öcséimet, talám én is gondját tudtam volna az öregbiknek viselnem, és körülöttem tanult volna annyit mint Nagy-Szombatban. Ne is vélte volna bár kmetek, hogy negligáltam volna. Mi uram ide föl is a hova mi járunk kelünk, mindenütt vadnak oskolák, ugyan nem fűtettem volna azért kemenczét, s házat nem söprettem volna a kis atyám fiával.¹⁾

Tamás később a nádor kismártoni udvarába került mint hadapród, István pedig a bécsi egyetemre.

Leányai anyjoktól, Kenderessy Máriától kaptak jó nevelést surányi házában, hol Telegdy püspök huga, Erzsébet is nevelkedett.²⁾

Bosnyák Tamásnak a püspökök közül legjobb barátai voltak Telegdy János 1613-tól várad, 1619-től nyitrai püspök s 1624-től kalocsai érsek, Lépes Bálint nyitrai püspök és Pázmány biboros, kivel utóbb — mint látni fogjuk — feszült viszonyba jutott. A világi főurak közül pedig legbensőbb barátja volt Eszterházy Miklós nádor.

Lépes eszközölte ki Bosnyáknak 1615-ben a surányi uradalmába való beigtatást. Ez pedig Lépes öcscsének Andrásnak jó házból menyasszonyt szerzett.³⁾

Telegdy 1620-ban írt végrendeletének végrehajtójául Loósy Imrével (esztergomi kanonok, tapolczai apát, óbudai prépost; 1623—25. csanádi, 1625—33. várad, 1633—37. egri püspök, 1637—41. esztergomi érsek) Bosnyák Tamást és feleségét nevezte meg.⁴⁾

1) Károlyi Oklevéltár IV. k. 102—106. ll.

2) U. o. 106—163. ll.

3) L. Lépesnek id. levelét.

4) Károlyi Oklevéltár IV. e. ll.

Pázmány kardinális elhatározó befolyással volt Bosnyák leányának, Zsófiának és Wesselényi Ferencz házasságának megkötésére, és Istvánt a papi pályán kegyeiben részesítette.

Eszterházy nádor Bosnyáknak idősebb fiát Tamást jeles katonának nevelte, Istvánt Pázmánynyal és Telegdyvel szemben szintén azzá akarta kiképezni s számtalanszor adott jó tanácsokat Bosnyáknak családi és gazdasági ügyeiben.

1633-ban leányának, Katalinnak három kérője volt. Bosnyák Tamás nem tudta, kihez adja nőül, azért Eszterházytól kért tanácsot. Mire a nagy emberismerő nádor május 1-én kelt levelében így jellemezte a három kérőt: »Maga leánya — írja — hugom asszony dolgát az mi nézi, sokat és igen bőven írtam arról én kmednek, nem tudom, az levelem hova lett. Most sem tudom egyebet mit írnom, hanem az többi között noha szegény legény az Prinyi Ferencz most, de mégis inkább ötet javallom és dicsérem, mert docibilis is, és semmi derakas megvető dolog nincs is benne, az egy ifjúságból s az mostani rosz közszokásból, hogy megiszsa néha a bort, de abbanis modestus, az kit nem kicsin emberségnek tartok. Ha azért kmednek jó akaratja személyt keresnem, az többi között bár ötet választja. Az Czobor Márton . . . író s vajból csinált pityedt ajakó gyermekember, hanem ha kevés jóván kapnánk, de nem nagy uraság az is, és az római polgárok kiűt gonosz szomszédja is vagyon. Az Hallernek, kinek ám megholt szegény az atyja, jóvallahám személyét, de erkölce semmirekellő, soha az jól nem alkudnék feleségével, mert rosz, buja gyermek. Van-e jószágocskája dolgában az elsőnek mi difficultássa, azt üdövel alkalmaztathatjuk, más az, nem is sokat nézzük már mi ezeket, s éljenek, az hul élhetnek consulál kmed gyermekinek, hogy sem személyét, sem nemzetét, sem erkölcsét meg nem vetheti, a mint gyermeke; az értéket pedig kérjék Istentől is, keressék magok is, segítse kmed is«. ¹⁾

Bosnyák megfogadta jó barátjának tanácsát és Perényi

¹⁾ Károlyi Oklevéltár IV. k. 250—251. l.

Ferenczhez adta a 19. éves Katalint, s úgy látszik boldogul éltek, bár nem sokáig.

Ugyanezen hónapban ismét fordult Bosnyák Tamás a nádorhoz tanácsért családi ügyeiben s ez ismét szolgált neki bölcs tanácsokkal.¹⁾

Bosnyák Tamás *vallásos, buzgó katolikus főúr* volt, ki hiven teljesítette *kötelességét nemcsak királya és hazája, hanem Istene és szentegyháza irányában is.*

Vallásosan neveltette gyermekeit: Bosnyák Zsófia az ő leánya volt s Bosnyák István püspök az ő fia.

Saját és családjának jó példáján kívül, *templomok építése és ékesítése, plébániák és iskolák alapítása által igyekezett a katolikus ügyön lendíteni.* Uradalmain a plébánosok igen jól voltak javadalmazva, ő »a kegyuraknak példányképül szolgálhatott« jegyzi meg Fraknóink²⁾ és méltán.

Az 1630-iki, Érsekujváry Farkas nyitrai főesperes által végzett surányi kanonika vizitáció szerint Surányt, előbb Nagyszeg fiókegyházát, plébániává emelte, ideiglenes templomot építtetett ott,³⁾ s ellátta belülről megaranyozott ezüst kehelylyel, paténával, czibóriummal, ezüst feszülettel, haranggal, 2 csengetyűvel, 6 fagyertyatartóval, két ámpolnával s hozzávaló tálczával. Voltak továbbá a templomnak Bosnyák bőkezűségéből a következő szerei: egy különböző színű aranyfonállal átszőtt, s két sárga színű himzett kazula stólával és manipulussal; három fehér virágos kazula közepén kereszttel, egy alba humerálével és cingulummal, 3 antependium veres és fehér színű kelméből, két fehér oltárlepedő s hosszú oltár-terítő, egy kék selyem velum, egy himzett terítő a tabernákulumra, 12 egyszerűbb terítő, 3 vánkös, egy viatikum, 2 korporálé pallákkal, 4 »Agnus Dei«: 3 tokban sok ereklyével, egy egyszerű tokban: két zászló képekkel, két elég szép misekönyv, elég nagy pergamen Graduale Romanum.

1) U. u. 252. l. — 2) Pázmány P. és kora. II. k. 404. l.

3) E templomot Bosnyák 1614-ben építtette, mert az 1613-iki vizitáció még nem említi a plébániát és templomot és 1616-ban már e templomban temettette el egyik lánykáját. Károlyi Oklvt. IV. k. 5. l.

A plébániai lakot is Bosnyák építtette. A plébánosnak Gálffy Jánosnak volt 4 hold szántóföldje s négy jobbágyi rétje; a telkes jobbágyoktól kapott évenként 1 mérő búzát és 12 dénárt, a földes úrtól 100. mérőt, az egyik molnártól 12-öt, a másiktól 4-et s a földes úr korcsmajából naponta egy pint bort.

Az iskolát is ő alapította, s a mesternek volt évenként minden telkes jobbágytól és zsellértől $\frac{1}{2}$ mérő búzája és 5 dénárja, az úrtól pedig 12 mérője és 12 frtja.

Bánkeszi és Egyházszeg főkegyházakból a plébános jövedelme ez volt: Egyházszezen bizonyos szántóföldek termésének tizede, Nagyszezen egy rét, Bánkeszin 4 szántóföld tizede, egy halastava és használható erdeje. A jobbágyok annyit fizettek a papnak és rektornak, mint a surányiak.¹⁾

Az alább említendő, 1635-iki osztzkodási okmány szerint végrendeletében pedig úgy intézkedett Bosnyák a surányi plébánia körül, hogy »Kis Keszitt és Egyházszezen, az mely egy jobbágyot Bőr Benedektől vött volt, azt ahoz adta, úgy hogy az surányi úr protectiója alatt legyenek, de minden adót s szolgálatot az Plebániához praesentáljanak. Mivel penig az mind zálogos jószág, ha üdövel kiváltanak, azt az pénzt, se az ur, se az plebanus el ne költse, hanem ismeg más jószagot szerezzenek az Plebániához rajta. Ha penig valami idő változásba (kit Isten változtasson) más idegen valláson levő tanító szállana az plebániában, soha sem az fizetés, kit ahoz rendelt volt szegény úr (Bosnyák), se az jószág annak ne járjon, hanem az várnak urára szálljon.«²⁾

A pozsonyi vizitáció pedig Bosnyákot testvérével »singulari devotione praeditos« magasztalja.³⁾

Bosnyák Tamást hosszú élettel áldotta meg Isten. Ezen hosszú idő alatt sok csapás, baj és szenvedés érte, de sok kitüntetésben is részesült s óriási vagyonra tett szert. Gyermekeit szépen fölnevelte, fia István már esztergomi főszékesegyházi kanonok, leányai derék ifjú főurak feleségei: s ő mégis nagyon nehezen vált meg e világtól.

¹⁾ A vizitáció Esztergomban a hgprimási levéltárban.

²⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 18.

³⁾ Práknói: Pázmány P. és kora. II. k. 404. l.

Legidősebb fia Tamás, atyjának büszkesége 1627-ben, 22 éves korában meghalt. A másik, István élt még, de atyja, már mikor Bécsből 1627. júl. 1-én — tanulmányait befejezve — hazajött, aggódott, hogy benne kihal családja: »Adná Isten — ugymond — ne detenuálna, és magunk is ne szakadna ő benne«. ¹⁾

És nem aggódott alaptalanul Bosnyák Tamás, mert István, bármennyire ellenkezett és igyekezett őt a papi pályára való lépés szándékáról lebeszélni, pappá lett.

Hogy a már nagynevű család magva ne szakadjon, más kísérletet is tett s ez volt utolsó kísérlete. Első feleségének 1626-ban történt halála után még egyszer megnősült s elvette Zádory Katalint, özv. Csehy Miklósnét Csehiről (Komárom m.) De mind hiába, nem született tőle gyermeke, s a magyarbéli Bosnyák báró családnak ki kellett halnia.

Ez a tudat, hogy fényes nevének egyetlen fiának elhaltával sirba kell szállnia, tette vigasztalanokká életének utolsó napjait.

Szenvedéseitől 1634. decz. 19-én mentette meg őt a halál s 1635. junius 4-én ²⁾ temették el Nyitrán rendkívüli pompával, az udvar és az egész nemzet szinte részvététől kísérve.

Temetési szertartásának programja így szól:

»Az üdüösült Tekintetes és Ngos Magiarbeli Bosniak Tamas eő Nga Testinek eltemettesinek mogia és rendi. Hot meg 1634-to: 19X-bris. Temettek Nitran 4. Junni.

Ordo et series Processionis.

1. Legh elől mennienek az Vrak lovasi rendelt seregekben kiket három seregben rendellienek, mindenik seregben trombitások legienek.

¹⁾ L. följegyzéseit 1604—1627.

²⁾ Hajdan az ilyen kiváló férfiak ünnepélyes temetését, ha az téli időre esett volna, többnyire elhalasztották félévre is; mert a téli zord időjárás s az akkori közlekedési viszonyok miatt, ugyszólván az egész ország küldöttségei előbb aligha jöhettek volna össze. Így történt Bosnyák Tamáséval is. Az 1743. szept. 8-án elhalt Károlyi Sándort csak 9 hónap mulva, 1744. junius 22-én temették országos fénynyel. Éble Gábor: Nagy-Károlyi gr. Károlyi Sándor verses búcsúztatója. Bpest, 1888. 6. 8. ll.

2. Ezeket kövessék az giazban való Trombitások és rész Dobosok . . . az fekete zászló (más ténrtá).¹⁾
3. Ezek után az szász giazban levő lovas, kik előtt legien Spaczai Márton Vram.
4. Az Deakók az kérevztel, kik Suránytul mennek.
5. Az nyittrai chehek.¹⁾
6. Az Közrend az kiknél szöuetnekek lesznek.
7. Az városok köueti.
8. Az Varmegiek köueti.
9. Az Vegbeliek köueti.
10. Az Vrak köueti.
11. Az főrend szöuetnekekkel.
12. Az tizenket koldus giazban.
13. Az barátok, Cahtorok es az Nyittrai Captalan.²⁾
14. Az Vrak szöuetnekekkel es Pap Vrak.
15. Az Veres araniás zászlót vigie szerzamoszul lovon Nagi Tamás Vram, Kire Tigris bőrt adgianak.
16. Az araniás sarkantiut Albert Deak vigie.
17. Az Pallost More István.
18. Az Botot Vesselei tisztarto Trombitás Geörgi.
19. Az Strucz tollas Vas sisakot Bérdoczi Miklos Vram.
20. Az öreghefa Epitaphiumot niolcz Persona viszi Mizki János, Tornai Ferenc, az teőbbit eők keressek fel.
21. Az vasban öltözöt lovas szerzamosssah.
22. Az araniás giaz Zászlót Szögieni Capitan Vram Nagi János.
23. Barsoniban öltöztetet lovat viszi Manyoi János.
24. Ez utan az fekete tafota giaz Zászlót Krompai János.
25. Az pösztóban öltöztetet lovat Permai János.
26. Az Attiafiak.
27. Palatinus Vram eő Nga.³⁾
28. Bosniak Istvan Vram eő Nga.⁴⁾
29. Az testet vizzik huszon negi Persona: Borsiczki János, Bardí János az thőbbit eők tugiak.

¹⁾ Czéhek. — ²⁾ A barátok, szent-ferenczrendiek, kiket Telegdy János, kalocsai érsek s nyittrai püspök 1630-ben Nyitrára telepített.

³⁾ Eszterházy Miklós gróf, Bosnyák legjobb barátja.

⁴⁾ Bosnyák Tamás fia, esztergomi kanonok.

30. Az Aszony es az Leany. Az aszont Viszik Niari Lajos Vram és Forgacz Laszló Vram.¹⁾

31. Veselienine Aszoniomat hedervari Istvan Vram es Barania Thomas Vram.²⁾

32. Prenine Aszoniomat Forgacz István Vram és Revai Janos Vram.³⁾

33. Sereny Palne aszoniom mellett.⁴⁾

34. Eszterhas Daniel es Palne Aszoniomek: Ezek után giazbeli Aszoniok Franczime.⁵⁾

35. Az fő Aszoniok.

36. Az Nemes Aszoniok.

37. Két franczimer es köz fejer cheled.

38. Az Predicatio alat niolcz fejer suetneket tartanak az test mellett. Eszterhas Ferencz, Forgacz Janos, Palfi Peter es Andras, Majtheni Geörgi, Revai Gabor, Bossány Laszlo.

Memoriale, Kaloczaí Érsek⁶⁾ Vrammal beszélni hofi az kossegh ne todulleon, eő Nga vagi maga szolgait rendellie, vagi mast, Nemet Pal Vramat, egi nehani magaval legien az ajtonal.⁷⁾

Bosnyák Tamás bárónak országra szöllő temetése után örökösei, fia István kanonok, özvegye Zádory Katalin, leányai Zsófia, Wesselényi Ferenczné, Katalin, Perényi Ferenczné személyesen; Judit, özvegy gyarmathi Balassa Imréné helyett pedig tisztartói Baranyai Gáspár és Sárközy Gáspár összejöttek Surány várában, hogy atyjok örökségét magok között feloszszák.

Az osztozkodás junius 7-én történt Eszterházy nádor, Forgách Miklós barsi főispán és a felső részek főkapitánya, Csáky László pápai főkapitány, Forgách Péter koronaőr,

1) Az asszony, özvegye Zádory Katalin s ennek Csehy Miklóstól való leánya, Csehy Anna, utóbb Baranyay Istvánné.

2) Wesselényi Ferenczné, Bosnyák Zsófia, leánya.

3) Perényi Ferenczné, Bosnyák Katalin, leánya.

4) Terstyánszky Mária Klára, T. Gáspár és Bosnyák Brigida leánya. Serényi Pál érsekújvári alkapitány.

5) Fanczime, franczimer = Frauenzimmer.

6) Telegdy János, Bosnyák Tamás jó barátja.

7) Közölte szerémi Odescalchi Artúr hg. Századok. 1875. évfolyam 414—418. ll.

Eszterházy Dániel tanácsos, Eszterházy Pál nógrádi és Balogh István tatai főkapitányok jelenlétében.

Az özvegy keveset kapott, tehát a négy árva között osztatott fel ez óriási birtok:

Surány, Fülek és Veszele vára s a következő városok, falvak, puszták és részbirtokok: Magyarbél, Födémes, Salgó, Keresztúr, Surány, Bánkeszi, Kis-Várad, Nagyszegh, Egyházas-Szegh, Eözdöghe, Szent-Mihályúr, Besse, Óhaj, Tolmács, Csike, Visk, Pereszlény, Szántó, Balogh, Hrussó, Verbó, Drás, Nagy- és Kis-Csitár, Illény, Pászfa, Gárdony, Csővár, Csőallja pusztával, Nesa, Acsa, Szent-Miklós, Abony, Paladics, Kecské, Ság, Kökényes, Duka, Paty, Solth, Dömsöd, Szent-Tamás, Szemeréd, Szalatnya, Nyék, Patvaricz, Kelecsény, Uhorszká, Csákányháza, Turos-Rátka, Sid, Baloghfalva, Budfalva, Guszona, Keresztúr pusztával, Kecskemét, Nyitra, Garab, Bozita, Fülekkovácsi, Macziháza, Szalma-Teréz, Kerék Udvar, Apaj, Akasztó, Vác, Vese-lény, Gyál, Sz. Falva, Éhes, Nagy-Bárkány, Megyer, Becske, Sós-Hartyán, Hasznos, Apc, Sávoly, Terbeléd, Bolgár, Szántó, Csertüköz, Alsó-Harat, Kis-Dálya, Vágás, Almás, Mikófalva, Kotrocó, Keőszágh, Ujfalu, Kenderes, Farnos, Kúnhegyes, Óhat, Far, Tószegh, Közép- és Felső-Rátka, Visznek, a bodói javak, az Anyavár tartozékaiban és szentgyörgyi-bazini szőlők (Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Abauj, Pest, Pilis, Solth, Tolna, Baranya, Somogy, Hevesvármegyében és Morvaországban.)¹⁾

Bosnyák Tamás bárót úgy az udvar, mint a nemzet részéről őszinte rokonszenv és tisztelet környezte életében s kísérte sirjába, és méltán.

Hiszen, amint láttuk, még úgyszólván gyermek volt, midőn már a harczmezőn forgolódott s négy évtizeden át (1593–1632.) a török harczokban, a Bocskay-, Bethlen-felkelések alatt s más háborúkban s csatákban vagyonát s életét veszélyeztetve küzdött hőiesen s bőven ontotta vérének király-, hazája- és hiteért. Élénk részt vett a zsitvatoroki és nikolsburgi békekötések körül s úgy Illésházy István,

¹⁾ Országos Levéltár N. R. a Fasc. 27. nro 57. Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 18. Károlyi Levéltár Lad. 39. n. 3. et 9.

mint Thurzó György nádornak ilyen ügyekben valóságos jobb keze volt.

A királyok s a nemzet méltányolták érdemeit, önzetlen s önfeláldozó működését.

Rudolf király surányi, esábrági és füleki főkapitány-nyá; Mátyás aransarkantyús vitézzé, báróvá és főispánná; II. Ferdinánd főetekfogóvá s Felső-Magyarország főkapitányává nevezte ki s leveleikkel is kitüntették.) Ferdinánd 1623-ban már egészen baráti, bizalmas levelekkel tisztelte meg; a melyekben áradozik dicséretében, ujságokat ír neki a birodalomból s per »Vos« szólítja.)

Halála után a király rokonait az ő méltóságaiba helyezte. Így Wesselényit füleki főkapitánynyá, Perényit főetekfogóvá nevezte ki, fiát pedig Istvánt, a mint a birtokaihoz közel eső Nyitra püspöki széke megürült, Telegdy János helyébe rögtön áthozta s már előbb magyar kancellárjává nevezte ki, hogy ott legyen püspök, ahol édes szülei örök álmukat aluszzák.

De nemcsak az uralkodó ház tisztelte és kedvelte Bosnyák Tamást, hanem a nemzet is.

Az 1619-iki országgyűlésen, a Bethlennél érdekében közbenjáró rendek; hogy a bajomi jószágokat illető jogát valami módon érvényesíteni engedje, azt mondják Bosnyákról, hogy »ő kegyelme sok esztendőktől fogvást, mind ő felségeknék, s mind az mi édes hazánknak és az egész magyar nemzetségnek hiven és igazán sok vérhullásával, fáradságával és minden igyekezetével sokat szolgált és ennek utánna is szolgálni igyekezik.«.)

Minden nyilvános tetteben az uralkodó iránti hódoló tiszteletét, lángoló honszeretetének zománczával vonja be.

A királya és hazája iránti hűségét csak a katholicus valláshoz való ragaszkodása multa fölül. Bosnyák Tamás mélyen vallásos férfiú, buzgó katholicus volt; ki őseinek szent hitét semmi körülmények között sem hagyta

1) Bosnyák L. F. A. n. 32. F. 34. n. 38. Károlyi Okl. IV. 163—167.

2) Bosnyák Levélt. Fasc. 8. nro 61. Károlyi Okl. IV. 150—151. ll.

3) Bosnyák Levéltár. Fasc. 8. nro 61. Károlyi Oklevéltár IV. 150—151. ll.

el; még akkor sem, midőn már alig akadt e hazában nagyobb, gazdagabb család, mely katolikus lett volna.

Mint *politikust* jellemzi a higgadtság, előrelátás és komoly megfontolás.¹⁾

Mint *jó gazda* birtokait, a mennyire csak ideje engedte, jó karban tartotta s rólok nagy türelemmel és ismerettel kitűnő jegyzéket állított össze.²⁾

Bosnyák Tamás magasra emelte családját, a főrangú »nagyságos« családok közé s számára hatalmas javakat szerzett; de a magyarbéli Bosnyákok között ő volt az utolsó családapa s gyermekeiben kihat a »*Bosnyák*« név.

Hogy ágazott el a női ág s mely családokra szállt a nagy Bosnyák-jószág, azt Tamás egyes gyermekeinél mondjuk el.

c) Bosnyák Tamás báró gyermekei.

Ha valakire nézve áll a költő mondása, hogy »nem szül gyáva nyulat Nubia párduca«, úgy Bosnyák Tamásra első sorban. A milyen derék főúr volt ő, ép oly szakasztott másai voltak gyermekei, kiknek mindegyike örökölt atyjától egy-egy nemes jellemvonást.

Bosnyák Tamásnak *hét* gyermeke volt, két fia és öt leánya: Tamás, István, Zsófia, Judit, Katalin, Anna és Magdolna.

Az első még nőtlen állapotban halt meg, a két utolsó még csecsemő korában. István pappá lett s három, életben maradt leányai nevezetes családok anyáivá lőnek.

1) Vitnyédy István szerint: »midőn Eszterház Miklós palatinus Erdélyre indult, amaz jó emlékezetű jó magyar Bosnyák Tamás (óvatosságra intvén Eszterházat; talán szeme előtt lebegett Forgách Zsigmond és Homonnai kudarcza s az ő veresége Diószegnél!) azt mondotta ő Ngának, hogy az ki Erdélyre akar menni, az lova farkára minden lovas egy-egy hajót kössön, elvigye magával, hagyja az Tiszaparton, hogy ha vissza kell jönni, ott találván, ne kellessék az Tisza vizét akarátja ellen megkóstolni«. Magy. Tört. Tár. XV. k. Fabó A. Vitnyédy István levelei 1652—1664. 110. l.

2) Följegyezte, hogyan jutott melyik birtokához: öröklés, adomány, vagy pedig örökvétel útján s pontosan hivatkozik a régi beosztás szerint az illető oklevelekre. A terjedelmes jegyzék ép állapotban van ma is a Bosnyák-levéltárban.

1. Ifj. Bosnyák Tamás báró.

Atyjának e büszkesége és reménye született 1605. decz. 9-én Füleken, hol atya a bécsi békétől fókapitány volt. Gyermekeveit részint itt, részint Surányban töltötte. 1614-ben Telegdy váradi püspök és esztergomi nagypréposthoz adták nevelésbe, Nagyszombatba; mi miatt Lépes Bálint nyitrai püspök és kancellár, mint láttuk, nehezelt Bosnyák Tamásra.

A kancellár a fiut magához akarta venni, hogy külföldi utjában, az udvarnál s más előkelő körökben sokat lásson, tapasztaljon és tanuljon oldala mellett. Diplomátának akarta nevelni. — Atyja ellenben azt akarta, hogy fia méltóképen viselhesse a Bosnyákok czímerét, melyben a vitézség, a hősiség oroszlánja baljával a félholdat morzsolja, jobbával pedig a győzelem pálmáját tartja feje fölött. Vitéz katonává akarta kiképeztetni első fiát, mint volt ő, mint öregatyja Márk s mint minden Bosnyák, akit csak történelmünk ismer. Ostort akart fonni fia személyében szent válása és szeretett hazája legádázabb ellenségére, a törökre, mint volt minden őse.

Telegdy püspök iskolájából tehát az ifju Bosnyák Tamás rokona Eszterházy Miklós gróf, a későbbi nádor kismártoni udvarába került, mint hadapród. Itt nevelkedett a nagyreményű ifjú, ki már 21 éves korában arany sarkantyús vitéz volt.

De nem sokáig élt, mert az 1627-ik évi ápril 14-én atyjának legnagyobb fájdalmára, a Bosnyák családfának e szép galyját a rideg halál letörte. Mint 22 éves ifju Eszterházy nádor kismártoni házában halt meg s az ottani templom kriptájában lett eltemetve.

A fájdalomtól lesújtott, de az isteni gondviselés akaratában megnyugodott vallásos apa azt jegyezte fel fiáról, hogy benne »vitéz és jó hazafia nevededik vala, ha Istennek kellemetes leszen vala, legyen az ő szent akarátja«. ¹⁾

1) Feljegyzései 1604—1627.

2. Bosnyák István báró, püspök.

Bosnyák István nevezetes férfiú volt. Még nem töltötte be egészen 37-ik évét, mikor meghalt, s már a harmadik püspöki széken ült. Magyarország udv. kancellárja és Nyitra vármegye örökös főispánja volt.

A történetírók vele is igen keveset foglalkoztak, s ami keveset itt-ott irtak is róla, az többnyire téves.

Hozzuk helyre e tévedéseket, s amennyire adataink engedik, bemutatjuk a főpapot.

Balogh Ágost¹⁾ szerint Bosnyák István, *György* néven szentferenczrendi szerzetes volt, de rövid idő múlva nagy alázatossága mellett is sz. Tamásról czimzett prépost és esztergomi kanonok lett 1635-ben, 1640-ben pécsi és 1641-ben *csanádi* püspök lett; letevén szerzetesi nevét, István névvel 1642-ben veszprémi püspöknek neveztetett ki és az udvar kancellárja, végre 1644-ben nyitrai püspök és e megye főispánja lett, de kevéssel megerősítettése előtt jobblétre szenderült.

Balogh vagy a csanádi schematizmusból, vagy Szvorényiből²⁾ merítette adatait.

A csanádi schematismus Bosnyák Istvánról ezeket mondja: »Georgius *Blikanich* alias Stephanus L. B. Bosnyák de Magyarbél, ex ord. S. Francisci Strictioris Observantiae, Theologiae Doctor; simul Abbas de Rubyo et Praepositus S. Thomae de Monte Strigonio. Stephanus Bosnyák a. 1596. in *Dioecesi Agriensi* natus studuit Viennae et Romae; a 1635. Canonicus Strigon. factus praeposituram S. Stephani de Bozók additam habuit; translatus (Csanádról) Quinque-Ecclesias, tum Veszprum, demum Nitriam, factus Cancellarius Regni. Mortuus Tyrnaviae 1644. 23. Sept.« S e sorokhoz hozzáteszi, hogy Bosnyák István 1640—1642-ig volt csanádi püspök.

Szvorényi meg Batthyány gróf után Bosnyákról, az állítólagos csanádi püspökről ezt írja: »Pontifex anno 1640.

1) Magyar Sion. II. k. 176—183. ll.

2) Szvorényi: Eccl. R. Hung. Amoenitates. Jaurini 1796. F. VI. p. 85. Szvorényi hivatkozik Batthyány művére In serie Epp Chanad. p. 176.

Chanadiensem Cathedram, veluti per mortem Dubovszkii vacantem, contulerit Fratri *Georgio Blikanich*, quemadmodum Acta Consistorii Pontificii testantur hisce verbis:

Romae in Palatio apud S. Petrum die lunae 16. April. 1640. Sanctissimus Dominus Noster, proponente Reuerendissimo D. Card. Queva pro Rmo D. Card. Pio, providit Ecclesiae Chanád. in Vngaria, sub AEppó Colocensi vacanti, per obitum bonae mem. Joannis Georgii Dobloski de persona R. D. Fratris Georgii *Blikanich* (alias Stephani Bosniak) Ord. S. Franc. strict. Observ. S. Theologiae Doctoris, ipsumque dictae Ecclesiae in Episcopum et Pastorem praefecit . . . cum dispensatione super eo, quod habebat *patrem haereticum*, matrem catholicam, absolvens — cum clausulis¹⁾ etc.

Erre mi azt jegyezzük meg, hogy sem Bosnyák Istvánt, sem egyáltalán a *Bosnyak-családot nem hívták soha Blikanichnak*.

Batthyány s utána Szvorényi minden alap nélkül önkényesen tették a Blikanich név után zárójelbe e három szót: »alias Stephanus Bosniak«.

A »*Blikanich*« név nyomára a Bosnyák-családnál Bathyányon kívül, kitől Szvorényi és a csanádi schematizmus ezt átvette, sehol sem akadunk.

Ha valahol, úgy a család nemesi okléveleiben volna és kellene említésnek lenni arról, hogy *alias* hogyan nevezik ezt vagy amazt a családot.

A Bosnyák-családnak van 1525- és 1544-ből nemesi diplomája, de sem az egyikben, sem a másikban nincs szó »*Blikanich*« névről. Ott vannak a Bosnyák-család levéltárában, a familia régibb s újabb levelei és iratai s azokban sem fordul elő sehol ez az állítás: *Blikanich seu Bosnyák*.

Az »Acta Consistoriiból, alább mi is hozunk fel valamit Bosnyák Istvánról, miből más fog kitűnni, mint a *Blikanich*«.

Hogy pedig István, György néven szerzetes lett volna s Balogh szerint csak akkor tette le e nevét, mikor vesprémi püspök lett, az is ujság. Blikanich lehetett az, de Bosnyák nem volt; a kettő pedig nem egy személy.

1) Bosnyák István atyja, Tamás soha sem volt heretikus.

A csanádi schematizmus szintoly alapossággal azt is állítja, hogy Bosnyák István 1596-ban az *egri egyházmegyében* született. Tudjuk, hogy atyja 1605-ben nőtült s Istvánról maga jegyezte fel, hogy »1607. jul. 28-án Füleken adta Isten ez világra«. Füleken pedig soha sem volt az egri egyházmegyében.

Balogh továbbá azt mondja Bosnyák Istvánról, hogy 1641-ben mint pécsi püspök át lett a *csanádi* székre helyezve; a csanádi schematizmus meg 1640–1642-ig írja csanádi püspöknek csak 1642-ben ülteti át a pécsi székre.

Egyiknek állítása sem bir azonban semmi alappal, mert *Bosnyák István báró csanádi püspök nem is volt*, mint látni fogjuk.

Bosnyák István, mint említettük, 1607. jul. 28-án született Füleken. Atyja mintha sejtette volna, hogy fiából pap lesz, születési éve s napja mellé oda írta: »éltesse Isten az igaz hitben az ő szent fiának dicséretére. Amen«.

Gyermekeiket bátyával együtt töltötte s 1614-ben Teglegdy püspökhöz került nevelés végett. Különös ragaszkodással viselkedett szent életű húga, Zsófia iránt s magas erényeinek hűséges követője volt. Tudományosabb kiképzetését a bécsi egyetemen nyerte, honnan 1627-ben jött haza, midőn szeretett bátyja már nem élt s így Bosnyák Tamásnak ő volt már egyetlen fia.

Atyja belé helyezte minden reményét, hogy családját, fényes nevét fenn fogja tartani s aggódva jegyzi fel hazajöveteléről: »1. Julii Anno 1627. Jüt alá Biczből Istók fiam, ugyan akkor vált is az diáki tanulástul is, adná Isten, ne detenuálna és magunk is ne szakadna ő benne«.

De az isteni gondviselésnek más terve volt Bosnyák Istvánnal.

Azon kapocsnál fogva, mely István és húga, Zsófia között vala, ha őt nem is beszéli rá senki a papi pályára, csodálhatni-e, ha magától is megtalálja azt, mint lelkületének, egész belvilágának legmegfelelőbb pályát?

Istvánnak egyedül a papi pályához volt kedve, s Pázmány biboros is buzdította rá, mi miatt atyja neheztelt. De

utóvégre is beleegyezett a pályaválasztásba s még ez évi ősszel a primás felvette Istvánt növendékei közé s Rómába küldte theológiára.¹⁾ Okt. 9-én Vitelleschi Mutius, a Jézus-társaság generálisa már arról értesítette a primást, hogy az általa küldött magyar ifjak, kik között Bosnyák István is volt, szerencsésen az örök városba érkeztek s a szent atya nagy kegyességgel fogadta őket.²⁾

Három évig tartották őt theologiai tanulmányai Rómában; azután haza jött.

Atyja még most is igyekezett őt szándékaról lebeszélni, főleg midőn tapasztalta, hogy Zádori Katalinnal kötött házassága meddő.

Segítségére volt Bosnyák Tamásnak Eszterházy nádor, ki erőnek erejével katonát akart a csendes ifjúból képezni. 1630. nov. 3-án kelt levelében ezeket írja István atyjának »Végezetre mégis cselekedje azt kmed, hogy azt az sóczé fiát küldje ide mellénk (Nyitra melletti táborába), hiszem ha más kóborol, ne kóboroljon ő, itt mégis hadd lásson s tanuljon közöttünk, hiszem ha egyéb hasznát nem fogjuk vehetni, mint hogy vexatio dat intellectum, őtet is vexálni s exerceálni fogjuk, s ha szintén törököt vagy ellenséget nemis, de gyűrőt ökleltetünk vele«. ³⁾

Pázmány hatalmas egyénisége azonban más eszméket támaszthatott a 23. éves jámbor ifjúban. A biboros szóval és írásban nagy hatással volt Istvánra. Többször fordult hozzá tanácsért, hogy mitevő legyen. Pázmánynak Bosnyák Istvánnál és atyjával szemben való viselkedését ez ügyben élénk világításba helyezi a kardinálisnak 1631. július 5-én Bosnyák Istvánhoz intézett ezen levele:

»Köszönetem⁴⁾ után Isten áldását kívánom kmednek jó fiam. Hogy ennyi ideiglen való *törődésedet* nem szánnám, azt nem mondhatom. Nekem az apád régtől fogva sem irt, sem izent, azért neheztel rám, hogy az kmed állapotjáról

1) Frankl: Pázmány P. és kora. II. k. 289. l.

2) Podhraczký József: Pázmány P. élete. 1836. 55. l.

3) Károlyi Oklevéltár IV. k. 237—239. l.

4) A szokásos formulától eltekintve, Bosnyák István talán gratulált Pázmánynak névnapjára június 29-én.

nyilván izentem ő kmének. De én arról nem tehetek, hogy haragszik az jó úr. Mind az által azt ítélem, hogy hasznos nem volna, ha én tractálnék velle. Hanem Telegdi urammal szembe leszek ez napokban és kérni fogom, hogy ő kme szólljon az atyáddal. Az mi én töllem lehetséges, örömet megcselekszem. Javallanám, ha magad is szólanál Colocaj (kalocsai érsek, Telegdy) urammal, de az után, hogy én szólok ő kmével.

Im mingyárt irok ő kmének, hogy holnap ide (Vág-Sellyére) jöjjön vagy hétfőn reggel. Csak legyen kegyelmednek egy bizott embere, megírom mit végzek.

Imádkozzál édes fiam és kérjed az Istent, hogy igazgasson és oltalmazzon.¹⁾

E levélből az tűnik ki, hogy István panaszkodott, sőt — úgyszólván — szemrehányást tett Pázmáynak, hogy nem szánja törődését, nem igyekezik atyját rábeszélni, hogy egyezzek végre fiának pályaválasztásába. Pázmány menteti magát, hogy ő direkte nem tehet semmit sem. Hiszen atyja, Istvánnak a papi pályához való, mintegy legyőzhetetlen vonzódását főképen az ő befolyásának tulajdonítja s haragszik rá. Azért nem akar ő írni atyjának. E napokban azonban találkozik Telegdyvel, majd megmondja neki, hogy ő, kire atyja nem neheztel, szóljon érdekében. Jó lesz ha István is beszél azután a kalocsai érsekkel, hogy ne tűnjék fel mintha ez ügyben Pázmány volna a főműködő.

A levelezés nem is folytatott köztük oly nehezen. A biboros hol Sellyén, hol Érsekújvárott és Tardoskedden tartózkodott, Bosnyák pedig, kinek elég megbízható embere volt, Surányban lakott, mely nincs messze az említett helyektől.

Bosnyák István állhatatossága, imái és a két érsek eszélyessége, végre győzelmet arattak számára. Atyja, bármennyire is fájt neki, hogy nagynevű családjának ki kell hálnia, hogy fényes nevét egyetlen pap fiának kell eltemetnie, Istennek akarataiban megnyugodva végre bele-

¹⁾ A levél külsején: »Magfico domino Stephano Bosnyák de Magiarbel etc etc filio nobis honorando«. Károlyi Okl. IV. 239—240.

egyezését adta és Pázmány valószínűleg 1631. karácsony ünnepén vagy 1632. elején, pappá szentelte Istvánt.

A biboros nagyon kedvelte a jámbor, valódi hivatásból pappá lett Bosnyák Istvánt, ki már az ő életében is, 1635-ben midőn még alig volt 28 éves, esztergomi kanonok lett.¹⁾ Ez évi jun. 7-én, az atyja temetése után történt osztozkodáson Surányban, mint esztergomi főszékesegyházi kanonok volt jelen s november 13-án szintén, mint ilyen vett részt a Pázmány által alapított nagyszombati katolikus magyar tud. egyetem megnyitási ünnepségén.²⁾ 1637. febr. 4-én az agg Pázmány kirándulván a nagyszombati jezsuiták nyaralójába, az »Albanum«-ba, a Bosnyák István kanonok által, tiszteletére adott lakomán derült hangulatban vett részt, de már beteg volt s márcz. 19-én meghalt.³⁾

1638. januárban bozóki prépost- és sasvári főesperesnek említetik.⁴⁾

Mint ilyent a király 1639. nov. 6-án *pécsi* püspökké nevezte ki,⁵⁾ s 1640. április 30-án a szentszék e püspökségében megerősítette. Az »Acta Consistorialia Vaticana« 130. köt. 281. lapján⁶⁾ ez olvasható: »Romae in Palatio apostolico apud S. Petrum die Lunae 30. Aprilis 1640. fuit Consistorium Secretum, in quo Sanctissimus Dominus, referente Rmo Duo Cardinali Queva pro Rmo D. Card. Pio Decano *ad nominationem Majestatis Cesareae* providit Ecclae Quinque-Ecclesiarum in Hungaria vacanti per obitum b. m. Joannis Cheki (Cseh) ultimi illius Eppi de Persona R. P. D. *Stephani Porgaki*,⁷⁾ ipsumque dictae Ecclae in Eppum et Pastorem praefecit . . . cum decreto, quod antequam possessionem dictae Ecclae adipiscatur, Fidei professionem in manibus Nuntii Apostolici⁸⁾ *ante*

1) Memoria Basilicae Strig. Pest. 1856. p. 153.

2) Podhraczky J.: i. m. 81. lap.

3) Frankl: Pázmány P. és kora II. 295.

4) Bosnyák Levéltár, Fasc. 31. nro 42.

5) Koller J. Hist. Epp. Quinque eccl. T. VII. p. 15. Az adományozó levél alapján. Tehát nincs szó Blikanichról, a rubyoi apátságról, szenttamási prépostságról és szerzetességéről.

6) Kollernél p. 16.

7) Az olaszok által eltorzított »Bosnyák«. — 8) Bécsi.

consecrationem emittat, illiusque Instrumentum ad Urbem transmittat». A »Libri Sacri Collegii Cardinalium (Tom. 10. p. 114.¹⁾) szerint pedig: 14. Julii 1642. *Stephanus Aostmach²⁾* creatur Eppus Quinque Ecclesiensis Ecclae» etc.

Bosnyák István tehát 1639. nov. 6-án a király által pécsi püspökké lett kinevezve, 1640. április 30-án a titkos, s 1642. július 14-én a nyilvános konszisztóriumban a pápa által püspökségében megerősített.

Ami kancellárságát illeti, még 1641-ben lett azzá pécsi püspök korában, Lippay György egri püspök helyett, ki török követségben járván, nem vezethette a kancellária ügyeit. Egy ideig azonban csak helyettes minőségben működött.³⁾ Mint veszprémi püspök 1642. novemberétől rendes kancellárrá lett s mint ilyent sokszor látjuk királyi okleveken szerepelni. Így 1642. nov. 26., 1643. jan. 12., febr. 21., márcz. 6., jún. 29., 1644. febr. 7-én kelt leveleken.⁴⁾

Bosnyák Istvánt a király 1641. nov. 21-én a pécsi püspökségből a veszprémibe helyezte át,⁵⁾ s helyébe az nap Czeglédy Albertet, novii vál. püspököt nevezte ki, és mind a két püspök megerősítését kérő, prezentáló levelet küldött a pápának.

Mint kancellár, nagyon kevesett tartózkodott Veszprémben. Többnyire Bécsben lakott az udvar körében s itt dolgozta ki a fiatal diplomata azon föltételeket, amelyek alatt Rákóczinak a svéd szövetségtől el kellett volnia állnia; de bármennyire, s bármily ékesszólóan ajánlotta is ezeket Lippay esztergomi érsek és Eszterházy nádor Rákóczinak, nem tudtak vele megállapodásra jutni.⁶⁾

1) Koller u. o.

2) Ezt már jobban eltalálta az olasz.

3) A kinevezési oklevél Kollernél u. o.

4) Magy. tört. Tár. 1860. 8. k. 170—186. II. a levelek aláírásai.

5) A kinevezési levélben a király az áthelyezésről így szól: »Ne per translationem ex Eppatu Quinque Eccl. fidelis nostri Reverendi Steph. Bosnyák de Magyarbél Consiliarii nostri ad Epp. Vesprim., idem Quinque-Eccl. Eppatus diu vacaret, illum fidelis nro R. Alb. Czigledy Eppo Noviensi confestim benigne contulimus«. 21. Nov. 1641. Liber Regius Kollernél Pray: Spec. Hier. Hung. 1776., 306. l.

6) Róka J.: Vitae Praesul. Vesprim. pp. 431—432.

Bosnyák István 1644., Pray¹⁾ szerint szept. 13-ig volt veszprémi püspök s ekkor helyeztetett át a nyitrai székre. De hogy Pray Bosnyáknak veszprémi székeről a nyitraitra történt áthelyezését későre teszi, bizonyítja azon tény, hogy Bosnyák mint nyitrai val. püspök, Nyitravármegye örökös főispánja a nyitrai székes káptalan statutumának, elődje Forgách Ferencz által való megerősítését már 1644. sz. Mária Magdolna napján, vagyis jul. 22-én hagyta jóvá.²⁾

Róka János közöl egy veszprémi kéziratot, mely szerint Bosnyák István 1644. jul. 14-én lett a nyitrai püspökségre áthelyezve s két hétre rá Bécsben meghalt.

A veszprémi kéziratnak hitelt adhatunk, mert Bosnyák jul. 22-én csakugyan mint nyitrai püspök szerepel, s ha Pray szerint szept. 13-ig lett volna veszprémi püspök, s Nyitrán két hétig, akkor nem igen lehetett volna Eszterházy Miklós gróf nádornak az 1644. szeptemberi vármegyei gyűlésen a Bosnyák halála által megürült főispáni hivatalba utódját, Püsky János nyitrai püspököt bevezetni s esküvel -- solito iuramento -- lekötni. Már pedig ez megtörtént.³⁾

El kell tehát foglalnunk a veszprémi kézirat adatait, melyek szerint Bosnyák jul. 14-én lett nyitrai püspökké s ott volt két hétig, tehát julius végeig, a mikor Bécsben, kancelláriai székhelyén meghalt.

Bosnyák István báró előkelő származásán kívül sok *lelki és testi fényes tulajdonsággal* volt megáldva. Nem számítva az atyja iránti kegyeletet és őszinte rokonszenvet, melyet a királyi udvar s a nemzet nagyjai iránta éreztek, életszentsége, nagy theologiai tudománya és diplomaciai ügyessége emelték a még nagyon fiatal papot az esztergomi kanonoki stallumba s onnan szintoly rövid idő alatt az ország legelőkelőbb püspökségeinek trónusaira s Magyarországi udvari kancelláriájára.

A veszprémi kézirat Bosnyákot nagy okosságú, jám-

1) E. m. 374. l.

2) Vurum: Episcopatus Nitriensis. Poson. 1835. pp. 360—361.

3) Nagy József: Nyitravármegye helyirása, Komárom 1866. I—III.

bor, alázatos, művelt, józan, tiszta és nyugodt, csendes férfinak mondja.¹⁾

Egyéb tetteiről mást nem tudunk, mint azt, hogy birtokán Surányban az atya által épített ideiglenes, kisebb és szent Györgyről címzett templom helyére egy más, nagyobb s díszesebb kéttornyú kötemplomot emeltetett sz. István első vértanu tiszteletére; mely azonban az 1695. surányi kanonikavizitáció²⁾ tanúsága szerint a török hódoltság alatt (1663—1684.) romba dőlt, s csak 1725-ben lett rokon utódai által (Károlyi Eszterházy, Motessiczky stb.) restauráltatva, amint az 1755-iki surányi vizitáció s egy a templom diadalívén a 70-es évekig levő felirat bizonyítja. A felirat így szólt:

»Honorì Divi Stephani, Protomartyris,
Stephanus Bosnyák me aedificavit,
Posteri ejus refecerunt«.

Bosnyák István volt a *magyarbéli Bosnyák-családnak utolsó férfi sarja*. Benne kihalt e nagyrühivatott család.

Birtokain 1647-ben Surány várában megosztzott két sógora: Wesselényi Ferencz gróf, a néhai († 1644.) Bosnyák Zsófia, Perényi Ferencz, a szintén néhai († 1636. v. 1637.) Bosnyák Katalin férje és huga Judit, Balassa Imre báró özvegye.³⁾

3. Bosnyák Zsófia bárónő.

Bosnyák Zsófia született 1609-ik évi június 2-án *Surányban*,⁴⁾ hol gyermekéveit töltvén, szülei részéről gondos nevelésben részesült. Már korán igyekeztek gyermekök szívébe csepegtetni az Isten félelmét s a mély vallásosságot.

1) »Vir magnae prudentiae, pius, humilis, prudens, sobrius, castus, et quietus fuisse legitur«. Róka, e. h.

2) Herczegprimási Levélt.

3) Birtokai voltak: a surányi uradalom ismert tartozékaival, mint törzsbirtok; továbbá Kőkényes, Nesa, Pach, Acsa, Sz.-Miklós, Bazin és Sz.-György. Országos Levélt. N. R. a. Fasc. 298. nro 36. Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 18. Károlyi Oklevéltár Lad. 39. nro 4. et 5.

4) Születéséről atya ezt jegyzé fel: »Anno 1609. Juniusnak második napján, adta Isten ez világra Suránban, Zsófia leányunkat, kedden hét órakor reggel«. Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 94.

És igyekezetök nem is volt hiába való, mert Zsófiát *egész életén át a szentség valóságos glóriája* övezte s életének szép zománczát képezte.

Két bátyja, Tamás és István nem sokáig maradtak a szülői házban, a híres nagyszombati konviktusba kerültek, ő meg otthon maradt Surányban, ahol előkelő házuknál Telegdy Erzsébet, Telegdy János püspök unokahuga is nevelkedett.¹⁾

Atyja, a híres generális ritkán volt odahaza; majd itt, majd ott látjuk huszárjai élén vitézkedni, s felesége ezalatt folytonos veszedelem és rettegés között a gazdaság körül forgolódott és leányai nevelésével volt elfoglalva családi fészkében, Surány várában.

A szent életű gyermekből szende szűz, viruló hajadon lett s 1624. júliusában a 15 esztendőös Zsófia Eszterházy Miklós érsekújvári főkapitány — 1625. óta nádor — és Nyáry Krisztina lakadalmán már nyoszolólány volt, bátyja meg, Tamás vőfély.²⁾ E lakadalmon mutatták be Bosnyák Zsófiát a »nagy világ«-nak. Szépsége és kiváló erényei csakhamar annyira feltűntek s ajánlották őt, hogy több főrangú ifju vágyott kezét megnyerni.

1626-ban, 17 éves korában kisserényi *Serényi Mihály báró*, ugyanilyen nevű füleki főkapitánynak, Bosnyák Tamás elődjének fia vette el Zsófiát feleségül.

E frigy azonban a fájdalom és szenvedéseknek egész sorozatát nyitotta meg, melyekkel Zsófia mártírélete telve volt.

Férje nagyon beteges volt s még ezen 1626-iki évben végrendeletet készítvén, — melyben feleségéről szépen emlékezik meg³⁾ meghalt gyermektelenül és Bosnyák Zsófia, ki nem is töltötte még be életének 17. évét, gyászos özvegy-ségre jutott. 1626. máj. 24-én, Szvetlo várában (Morvaország) kelt s atyjának írott levelében már özvegynek írja magát s panaszkodik, hogy a gonosz világ nem hagy neki békét,

1) Károlyi Oklevéltár IV. köt. 102—106. és 160—163. ll.

2) Kubinyi Miklós: Bethlenfalvi gróf Thurzó Imre 1598—1621. Bpest. 1888. 147. l.

3) Bosnyák Levéltár Fasc. 34. nro 49.

hanem folyton irigykedik rá és gyanúsítja aljas dolgokkal; a többi között még a nádor is, Eszterházy Miklós.¹⁾

Az ifjú özvegy gyöngéd szívének még több, újabb csapást és gyászt kellett elviselnie, melyek megfejték előttünk a talányt: miért ment az erényeiről és szépségéről híres s hozzá dúsgazdag Zsófia csak 1629-ben másodszor férjhez.

Első férjének, Serényi Mihálynak halála után rövid ideig Szvetló várában tartózkodott a Serényiek birtokán; de úgy látszik nem volt ott neki valami rózsás állapotja, azért atyja haza hozta Súrányba. Itt talán nyugodt és boldog napjai lettek volna Zsófiának, de rövid idő alatt két nagy csapás érte. 1626-ban meghalt édes anyja, gyáli Kenderessy Mária²⁾ a következő 1627-ik évi április 24-én pedig idősebb bátyja, a 22 éves Tamás, aransarkantyús vitéz és lovastiszt, Eszterházy-nádor kismártoni udvarában költözött el a világból.

Ennyi csapás súlya alatt, hogy össze nem roskadt Bosnyák Zsófia, csupán annak köszönhetette, hogy jámbor szülei már korán megtanították, az Isten akaratában való megnyugvásra s mély vallásosságra, mely oly szépen tükröződik le a férje halála után atyjához intézett levelében is,

1) »Én édes uram Apám — ugymond — az mint értem, palatinus uram öltötte ilyen keserves szókkal illeti az én szegény árva fejemet. De hagyján! Hiszem én az árvák, özvegyek Istenét, hogy én az nagod vénségének nem leszek szomorítója, a Szentlélek velem leszen. Csak hogy ugyan az árvák dolga, hogy mennél jobban őrzi magát, annál jobban törnek az irigyek rája. De hagyján. Legyen úgy az, mint Isten akarja. Ugyan úgy szokott lenni annak dolga, mihelyt az feketében öltözik az árva . . . meggondolja, hogy árva koronát teszen fejében és kereszt egyik az másikat éri az keresztnek és nyelvök szólás alá vetik. De hogyan az aranyat meg nem foghatja az rosda, én is csak Istennek légyek igaz«. A parasztságot is bujtogatják ellene Serényiék, Panaszát így végzi be: »Immár nem tudom, mit kell cselekednem, édes uram apám, pedig én tartozom, hogy imádkozzam ngédrt. Hiszem is Istent, hogy megszan engem és megvigasztalja a nagodat. Isten álgya meg sok jókkal és egészségvel, mind az édes asszonyommal és szerelmes öcsémvel ngodat. Ngod szolgálólánya az nemzetes és ngos Serényi Mihály uram meghagyott özvegye Bosnyák Zsófia«. Fasc. 34. nro 39.

2) Kenderessy Mária 1626-ban vége felé halt meg; 1627. augusztusában már Zádory Katalin volt Bosnyák felesége. Fasc. 34. nro 43.

s amely bajaiban, szenvedéseiben erőt és vigasztalást nyújtott neki.

És ilyen hős lelkű nőre, mint Zsófia, szüksége is volt atyjának, ki az ország ügyeivel foglalkozván, nem igen nézhetett háza után, hol még két kiskorú leánya volt: a 16-ik évében levő Judit és a 12 esztendőös Katalin. Az ifjú özvegy és árva tehát anyja lett két árva hugának és a ház gazdasszonya.

A gyásznapok eltelte után Bosnyák Tamás kezdte ki-házasítani leányait. Először is Juditot adta férjhez 1628-ban, gyarmathi Balassa Imre báróhoz. A következő évben Zsófia ment másod izben férjhez. E házasságnál Pázmány érseknek nagy szerepe és terve volt.

A XVII. század elején a kath. egyház, mely az eleinte csak megtűrt, azután egyenlő jogokban részesült, végre pedig uralkodó protestantizmus által már úgyszólván meg volt semmisítve, régi terrénumát kezdte visszafoglalni. Pázmány bontotta ki elődjénél Forgách primásnál nagyobb hévvel és szerencsével az »ellenreformáció« zászlóját, s hol szóval, hol pedig írásban küzdvén, óriási eredményt ért el.

Nagy segítségére volt a primásnak a Jézus-társaságnak híres és a protestánsoktól is méltán irigyelt nagyszombati iskolája, melyet nem ritkán protestáns főurak gyermekei is látogattak.

Itt végezte tanulmányait Wesselényi Ferencz is, a későbbi jeles nádor. — Szülei katolikusok voltak ugyan, de a rokonság protestánsnak nevelte őt. A nagyszombati iskolában Pázmány befolyása alatt katholizált a nagy reményű ifjú. — Az intézetben alig volt egy is a tanulók között, aki tanítói eszményeinek annyira megfelelt volna, mint Wesselényi Ferencz. »Harczias, daliás, de jó férfiú vált belőle, ki épen úgy feltalálta magát a csata téren, mint szalonokban; épen úgy tudott bánni a karddal, mint a tollal. Wesselényi nem volt ugyan lángelme, nem is elsőrangú tehetség, de a közügyek iránti buzgalom, lángoló honszeretet és a szellemi élet iránti érdeklődés tekintetében kiállja a versenyt bárkivel.«¹⁾

1) Acsády Ignác: Széchy Mária, 96. l.

Pázmánynak Wesselényi nagy reményekre jogosító tulajdonai feltűntek, s a kath. vallás terjesztésében fáradozmat nem ismerő egyházfejedelem minden törekvését arra fordította, hogy az ifjú konvertitát szent hitében megerősítse és képessé tegye, hogy a katolikus párt élére állhasson a protestánsokkal szemben. Ezt pedig aként gondolta elérhetőnek, hogy Wesselényit beházasítja egy jó katolikus és gazdag főúri családba. Mi nem is került Pázmánynak sok fáradságába, mert Wesselényi Bosnyák Tamás alatt a füleki várban szolgálván, az ősz kipróbált hadvezér és az ifjú hős megkedvelték egymást s Wesselényi hadi borostyánjához viruló rózsát keresvén, megtalálta azt vezére dúsgazdag és előkelő családjában. Megkérte a husz éves özvegy Serényi Mihálynét, Bosnyák Zsófiát. Atyja beleegyezett, ő nem ellenkezett s így megkötötték a házasságot és az ifjú pár elfoglalta a Vág regényes völgye felett uralkodó szép Sztrecsény várát.

Wesselényi Ferencz derék nőt, szerető hitvest, takarékos gazdasszonyt és jó anyát nyert Zsófia személyében. Boldogok is voltak egy ideig, míg 1634. decz. 19-én Zsófia atyja meg nem halt s a füleki főkapitányságot utána Wesselényi meg nem kapta, mi nagy teherrel és veszedelemmel volt összekötve.

Zsófia férje most már szüntelen harczban lévén a törökkel, gyakran és huzamosabb ideig volt kénytelen hű feleségétől távol maradni, ki ezalatt mint a boldogságos Szűz kiváló tisztelője, könyörgött szeretett férjeért, hogy mentse meg minden bajtól; gyámolította a szegényeket, két kisdéd fiát nevelte s a gazdaságot vezette. Férjének mindig tudott pénzt adni. Történt egyszer, hogy Wesselényi Lengyelországi birtokait el akarta zálogosítani. Felesége ezt nem engedte, hanem maga vette át a birtokokat fiai, Ádám és László számára.¹⁾

Bármily erényes nő, hűséges hitves, derék gazdasszony és gyöngéd anya volt is Bosnyák Zsófia, az otthon ülni nem

¹⁾ Századok, 1882. 357. l. Deák F. hibásan azt állítja, hogy Zsófiának első férje Serényi M. 1629-ben halt meg s hogy Zsófia anyja Zádory Katalin volt.

szerető Wesselényi rövid idő múlva már nem jól érezte magát a házi erényekben gazdag, de a külső csillogást, hiú nagyravagyást nem ismerő s a szentség glóriája által már életében övezett felesége körében. Mindig gyakrabban és gyakrabban maradt távol Sztrecsénytől s másutt keresett szórakozást és szilaj szenvedélyeinek kielégítést, víg czimborák és ledér asszonyok társaságában.

Zsófia érezni kezdte férjének iránta való meghidegtülését s félt, hogy megvalósul a hír, miről a környék eddig csak suttogva beszélt, de most már nyíltan szól, hogy Wesselényi titokban szereti Széchy György özvegyét, honnani Drugeth Mária Annát s hogy kedveért kész ismét a protestáns vallásra térni, csak hogy a vele, Bosnyák Zsófiával kötött házasságot felbonthassa.

A hitét s férjét lángolón szerető Zsófiát, férjének e nemtelen hűtlensége majdnem kétségbe ejtette. A szerelmében csalódott nő sokat szenvedett. Hiszen — miként Garay János oly szépen zengi:

» a kinek életéhez kötötte életét
Reménye, boldogsága s szerelme öszwagét,
Kivel mint hű társával hű gerle, élni velt:
A gerle-tollon férje sas-szárnyakat cserélt.
S nem értve a kebelnek hőbb gerjedelmeit,
Nem érezvén a szívnek szentebb érzelmeit,
Feledve a mit esküdt Isten s oltár előtt:
Bujában hagyja veszni a szende keblű nőt
S míg őt a nagy világba erősebb szenvedély,
Hír és tett-szomj ragadja, mely vész a kalandban él:
Ezt házi tűzhelyénél emészti fájdalom,
S lőn a dicső rózsából egy halvány liliom«.

De — folytatja költőnk —

»A szenvedés pohára gyakorta semmi más,
Mint Istennek malasztja, szent égi áldomás,
Mit Isten csak kiváltkép nyujt választottinak, —
Százszorta boldogok, kik belőle ittanak!
Igy üdve Zsófiának könnyüiből fakadt,
A földi kín az éghez nyitván neki utat;
A szenvedés tűzében gyémánttá tisztula,
S bánatja fellegéből hasadt ki hajnala.
Imában s jótevésben kereste vigaszát.
S föllelte a kettőben, mit e két angyal ad:

Vigaszt és nyúgodalmat. Templommá lett a vár;
 Benn szeretet s jóságban a hölgy az áldozár.
 Nem volt a tér, vidéken templom, vagy imahely,
 Melyet dús áldozattal ne látott volna el,
 Nem volt a vidéken, amelyre önkeze
 Hímvarratos ruhát vagy terítőt nem tüze.
 Nem jött szegény, kincséből kivel nem osztózik;
 A szenvedő, házából vigasszal távozik».

Sztrecsény várától nem messze az út mellett egy rettentő mélység felett a hívek által egy sűrűn látogatott kápolna állott a szent Szűz képével. Ide járt Zsófia most kitárni szívének keserveit, itt kérte a mártírok Királynéját s a szomorúak Vigasztalóját, hogy vezesse ismét hozzá hűtlenné vált férjét. A boldogságos Szűz meg is könnyörtült rajta, s az ő segítségével sikerült Zsófiának a tiltott szerelmi kalandokat űző férjét 1640. körül jobb útra térítenie.

Wesselényi ezentúl tisztelte és becsülte feleségét, mint jó anyát, önfeláldozó, szeplőtlen életű asszonyt és szeretetreméltóságával és gyöngédségével valósággal elárasztotta őt. »Édes tökéletes feleségem«-nek nevezte s midőn a harctérre indult, a legmelegebb szavakkal ajánlta egy barátja pártfogásába és védelmébe az esetleges veszedelem ellen.¹⁾

Zsófia a szent Szűz iránti hálából, a kápolnába való látogatásait ezentúl még szorgalmasabban tette s a legrosszabb időben is mezitláb. A környék hagyománya szerint lehúzván lábbelijét, naponkint elgyalogolt a hajnali misére, csak egy komornája kiseretében. S midőn ez panaszkodott a nagy hideg miatt, Zsófia biztatta, hogy csak kövesse lábnyomait. És valahányszor őt így követte, mindig csodálatos melegtől egészen felüditve, úrnője arcza körül fényes kört látott.

A gyöngé nő azonban nem élt sokáig. A sok fájdalom és szenvedés megtörték s rövid, de mindig szentebb és tökéletesebb életét 1644. április 28-án befejezte. Tetemeit a sztrecsényi várkápolnában levő kriptába helyezték el.²⁾

A Thököly-forradalom alatt Sztrecsény vára romba

¹⁾ Acsády Ignác: e. h. Balogh: B. V. Maria etc. Tom. I. p. 56. és Magyar Sion, II. k. 176—183. ll.

²⁾ Balogh Á. Magyar Sion e. h.

dőlt s mint a fiskus által lefoglalt királyi birtok örök adományképen Löwenburg János gróf generális kezébe jutott.

Midőn a gróf 1689-ben a várat újíttatá, a kriptá-romok között *Zsófia ép tetemét is* megtalálta. A szokatlan látvány a különben is vallásos grófot annyira meghatotta, hogy az akkori nyitrai püspöktől, Erdődy László gróftól engedélyt kért, hogy e tetemet nyilvános tiszteletre kitétethesse, mit 1728-ban meg is nyert s 1729-ben a teplicskai templom mellé épített, Lorettóról címzett kápolnába helyezte örök nyugalomra. Sirja fölé függesztette Zsófia eredeti arczképét, mely Sztrecsény várából hoztak oda s Zsófia hajdani szépségét csak halvány vonásokban ábrázolja. A képen e felirat van:

»Haec est Sophiae Bosnyak, Francisci Wesselényi Consortis imago, quae in arce Sztrecsen a. 1644. 28. April. pie defuncta est. Arce vero diruta, Corpus hoc in Criptam Ecclesiae delatum, et quia incorruptum videtur, ex indultu Excellimi Eppi Nitriensis, per me Comitem Joannem Jacobum a Löwenburg qua haereditarium, pro aedificatione catholicae fidei, in conspectum hominum hic subtus positum est anno 1729.«

Egy másik felirat is van a kápolnában, mely így hangzik:

»Sophia Bosnyák, Francisci L. B. Wesselényi Coniunx mortua in Arce Sztrecsen die 28-va Aprilis 1644. Anno 1689. incorrupta reperta«.

1797-ben Illésházy János gróf, a boldogult rokona, testét gazdagon aranyozott selyembe öltözteté s új fakoporsóba helyezettvén, oltár-alakban egy emelkedettebb helyre tette, hol most is látható.

Illésházy emez emlékét a következő felirat hirdeti:

»In signum perpetui amicabilis amoris, fieri curavit Excellentissimus Supremus Comes Cottuum Trenchin et Liptou Joannes Illésházy 1797.¹⁾

Bosnyák Zsófia testének romlatlanságáról még idézzük egyesek *vallomását*.

Igy *Károlyi Sándor gróf*, a szathmári béke szerzője

¹⁾ Hormayr-Mednyánszky: Taschenbuch f. d. v. G. III. J. 311—336. Balogh Á. Magyar Sion. e. h.

1727-iki napló jegyzeteiben ezeket írja: »Április 2. Modorban, Gellányi Péter uramtul értettem: Tepliczében Bosnyák Zsófiának *incorrupte maradott teste találtatik*, kinek szent életéről streckenyi archivumban megvilágosíttathatnék. Emeltett várban volt 60 esztendeig az test, annak elpusztulásával hozatott tepliczei templomban, az holott actu is existál. Az képe pedig Gellányi uram házánál találtatik, kit proxime megigért ide lehozatni, az holott le fogom irattatni.«¹⁾

1843. okt. 8-án *Balogh Ágost* látogatta meg s így szól róla: »A boldognak teteme korántsem fekete, hanem egy keveset sárgába átmenő, és *teljesen romlatlan*, s bár a szabad légnek oly hosszú időn át egy kevéssé a testet megszikkasztania kellett volna, daczára mindennek, a test minden ruganyosságát megőrizte, melyet természetszerűleg megmagyarázni nagyon nehéz. Csak orra s ajkai kissé porlódtak. Tagjaiban, hol több a húanyag, mint pl. a hátsó részeken, azt ujjal megnyomva ismét felemelkedik, s annyi nedvességgel bir, hogy az ezen nedvből rothadásnak eredt ruhát gyakran változtatni kell, a mi hitközönyös napjainkban mindig kisebb és kisebb bőkezűséggel történik, olyannyira, hogy drága foszladozó ruhája ócska tafotával cseréltetett fel. Ha valaki hivatkozni akar a lipótmegyei szentiványi temetőben levő tetemekre, melyek mint a mumiak szintén csodálandó épségben fenmaradtak a földnek nagy mérsztartalma miatt, annak azt feleljük, hogy Zsófia teste épségben maradásának okát nem kereshetjük a meszes földben, minhog tudjuk, hogy ő számos porrá hamvadt tetem között találtatott épen«. Ugyancsak Balogh szerint beszélük, hogy néhány évvel az ő látogatása előtt, egy uracs, midőn a boldog ereklyéit megnézte, hogy fogait láthassa, szokatlan vakmerőségből pálczikájával ajkait kinyitotta, kíváncsiságáért rögtön meglakolt; mert láthatatlan kéznek arczütése által azon a helyen majdnem összerogyott.

1875-ben *Odescalchy Arthur* hg. ezt mondja róla: »*rothadatlan teste* a trencsénvármegyei ájtatos hiveknél még ma is tisztelet tárgya.«²⁾

1) Szalay László: Gr. Károlyi S. önéletirása. Pest, 1865. I. R.

2) Századok 1875. évf. 418. l.

1882-ben Deák Farkas szerint: Teste a tepliczai templom sekrestyéjében még most is *épen látható*.¹⁾

1888-ban pedig *dr. Pechány Adolf* így szól róla: »a holtestet Teplicska község templomában helyezték el, hol mai napig nyugszik hosszú fekete ruhában, fehér főkötővel, színe sárgásbarna lett, de általában véve *csodálatraméltó módon* megküzdött az enyészettel.«²⁾

Végre még megemlítjük, hogy a boldogult sírjában mindazon tárgyak láthatók, melyekkel eltemették; mint pl. Krisztus keresztről való levételének ezüst lemezre véssett ékes képe; továbbá ócska olvasója; gyűrűjét azonban egy apácakolostornak adták. A hajdan gyűrűvel ékesített újját az idő egy keveset megrongálta, régi vélemény szerint, mert ezen gyűrűt, mint hiúság jelvényét hordá. A teplicskai templom meg egy gyönyörű misemondó ruhának van birtokában, melyet maga Zsófia változatos színekkel hímzett és a templomnak ajándékozott. Azon ösvény, melyen Zsófia templomba szokott járni a legutolsó tagosításig »Zsófia földjének« neveztetett. Nevének népszerűsége tette azt, hogy az 1788-ban épült sztrecsényi templom sz. Zsófia tiszteletére lett fölszentelve, s e táj oly kegyelettel viseltetik ma is e név iránt, hogy a leányok legnagyobb része e névre kereszteltetik.³⁾

4. Bosnyák Judit bárónő.

Bosnyák Judit, a magyarbéli Bosnyák-családnak legtovább élt tagja született 1611-ik évi január 7-én Füleken. Gyermekéveiről nem tudunk semmit. Idősebb testvérével, Zsófiával Surányban nevelkedett és 1628-ban férjhez ment gyarmathi Balassa Imre báróhoz, ki azonban 1633-ban már meghalt⁴⁾ s három gyermeket hagyott maga után árván, úgy mint Imrét, Juditot (Koháry Istvánné) és Emerenciát (Eszterházy Zsigmondné). Özvegyen maradt élte végeig.

Atyjának temetésén, 1635. jun. 4-én nem találkozunk

1) 1882. 357. l. A protestáns Deák a kápolnát sekrestyének nézte.

2) Kalauz a Vág völgyében. 1888. 80. l.

3) Balogh e. h. »Nyitramegyei Közlöny« 1891. 4. és 5. sz. Bővebb életrajzát l. A »Felvidéki Híradó« 1893. évf. 31., 32., 33. és 34. sz.-ban. M. M. »Magyarbéli Bosnyák Zsófia«

4) Nagy Iván: Magyarország családai I. k. 126. l.

vele, valamint a junius 7-iki osztozkodáson sem Surányban,¹⁾ hol Baranyay Gáspár és Sárközy Gáspár gazdatisztjei által képviseltette magát. Hihetőleg beteg volt.²⁾

1647-ben elhunyt bátyja, István püspök hagyatékán való osztozkodás alkalmával, minthogy atyai jószágán sehol rezidenciája nem volt, Surányban nyert lakást s ettől kezdve itt élt állandóan.

Fia, ifjabb Balassa Imre gróf 1648-ban feleségül vette zombori Lippay Gáspár és Joó Róza leányát, Borbálát.³⁾ Főispánja volt Pest, Pilis és Solt vármegyéknek⁴⁾ s egy 1669-iki levelében magát szentelt vitéznek, királyi tanácsosnak és kamarásnak, Besztercze, Divény, Kékkő, Salgó, Surány és Eberhard várak örökös urának írja.⁵⁾

Bosnyák Judit 1660-ban Szelepcsényi György kalocsai érseknek, a nyitrai káptalan tanúsága szerint 20,000 frtot kölcsönzött oly föltétel alatt, hogy ha az érsek két év elteltével az összeget meg nem téríti neki, a Surány vára és tartozékaiban való és Wesselényi nádortól zálogban kapott részét összes jogaival elfoglalhatja.⁶⁾ Szelepcsényi — úgy látszik — nem fizette vissza Bosnyák Juditnak a mondott 20,000 frtot, mert 1686-ban Judit örökösei birták az említett birtokrészt.⁷⁾

Bosnyák Judit meghalt 1686. végén vagy 1687. jan. hó elején. Jan. 16-án ugyanis örökösei: Eszterházy Zsigmond feleségével Balassa Emerenciával, Koháry István, Farkas, János és Judit; Balassa Erzsébet és Zsófiával a dubnyicskai kastélyban a rájuk »devolváltatott és devolválandó mindenemű jókról atyafiuságossan megalkudtak«.⁸⁾ Az ilyen osztozás pedig rendszerint nem szokott sokáig késni a birtokhagyó temetése után, hogy az örökösök ne veszedjenek és ne perpatvarkodjanak.⁹⁾

1) Lásd a temetési szertartás leírását és a jun. 7-iki osztozást.

2) Orsz. Lvt. N.R. a. F. 348. n. 7. — 3) Orsz. Lvt. N.R. a. F. 326. n. 37.

4) Mocsáry L. Nódgrád vármegye esmertetése. III. k. 115. l.

5) Nagy Iván e. h. — 6) Bosnyák Levéltár Fasc. 28. nro 3., 4., 5.

7) Bosnyák Levéltár Fasc. 28. nro 9. Eszterházy Zs. 1686. levele.

8) Bosnyák Levéltár Fasc. 28. nro 12.

9) Bosnyák Tamás b. temetése után is harmadnapra történt az osztozkodás.

Bosnyák Judittól nevezetes családok származtak le és örökölték. Három ágra oszolnak e családok, melyeket három genealogiában mutatunk be:¹⁾

I.

Balassa Imre b. † 1633. (Bosnyák Judit b. 1611—1686.)		
Balassa Imre gr. 1628—1681. (Lippay Borbála)		
Péter †	Erzsébet 1687. (Illésházy Miklós gr. kancellár 1718.)	Zsófia (Motessiczky Pál trencsényi alispán).
Illésházy József gr. főasztalmester † 1759.	Illésh. Anna Mária (Erdődy László gr. 1730.)	Motessiczky Pál (felesége?) Motessiczky István 1736. (felesége?)
Motessiczky Pál sz. 1736. (Bossányi Mária gr.)		
Motessiczky Anna (Pongrácz Antal gr.)		
Pongrácz Szidónia gr. (Pongrácz Rudolf gr. sz. 1798.)		
István, sz. 1835.	Adolf, vágújhelyi prépost sz. 1837.	Ede, sz. 1840.

Bosnyák Juditnak ezen utódai közül az Illésházynak József főasztalmesterben kihaltak és surányi Bosnyák-részeket a Motessiczkyék kapták.²⁾ A Motessiczky-család ma is él, de osztályrészét a hatvanas-években eladta a Károlyi gr. családnak, s így Balassa Imre utódaiból ma már csak a Pongrácz grófok (nevezetesen Pongrácz Adolf gróf vágújhelyi prépost) birnak Surányban egy részt a Bosnyák-jószágból.

¹⁾ A Motessiczky-családról hiányzanak adataink s így kénytelenek vagyunk Nagy Iván kétes genealogiájával beérni.

²⁾ Károlyi Sándor gróf 1725-iki naplója szerint, melyet Szalay nem ismert, midőn önéletírását 1726-tól két kötetben 1865-ben kiadta. E naplót Éble Gábor fedezte fel a Károlyi levéltárban, s még kiadatlan.

Balassa Imre b.
(**Bosnyák Judit** b.)

Balassa Judit gr.
(Koháry István 1686.)

István gróf, országbíró, költő † 1731.		Farkas gr. † 1704. (Rechberg Mária Lujza gr.)		János gr. † 1695. Jakussich Polixena)		Judit gr. (Barkóczy György 1687. ugocsai főispán).															
András, honti főispán 1694. † 1757. (Thavonath Mária b.)		Éva, (Eszterházy Antal gr. zóly. főisp. sz. 1687.)		Borbála, (Keglevich Zsigmond 1700.)		Zsófia, (Berényi Ádám)		Barkóczy Krisztina gr. (Károlyi Sándor gr. generális † 1743.)													
Koháry Ignác gr. 1726. † 1777. honti főispán (Cavriani Gabriella gr.)		†		Teréz † 1728.		Erzsébet (Eszterházy Ád. gr.)		K. Ferencz gr. Klára sz. 1705. (Haller Gáb. gr.) (Csáky Kriszt. gr.)													
Koháry Ferencz hg. 1760. † 1826. (Waldstein M. Ant. gr.)		Gábor, (Grassalkovich N.) †		Ferencz, (Széchenyi Teréz) †		Julia, Forgách Zs. gr. †		Kár. Antal gr. 1732. † 1791. (Haruckern József br.)													
Koháry Mária Antonia hg. (Coburg Ferdinánd hg.)								Károlyi József gr. 1768. † 1803. (Waldstein Erzsébet gr.)													
Koháry-Coburg hgek.																					
Mária, sz. 1793. szept. 25. (Königsegg F. gr.)		István, sz. 1797. nov. 18. (1. Dillon Georgin gr. 2. Eszterh. Fáni gr. 3. Orczy Mária b.)		Lajos, sz. 1799. szept. 15. (Kaunitz-Rittberg Ferdinanda hg.)		Francziska, sz. 1800. okt. 19. (Sztáray Alb. gr.)		György, sz. 1802. márcz. 28. (Zichy Karolina gr.)		Jozefin, sz. 1803. nov. 7. (Trautmánsdorf Józs. gr.)											
Ede, sz. 1821. † 1879. (Kornis Klára gr.)		Erzsébet. sz. 1822. † 1840. (Kornis Klára gr.)		Sándor, főthi sz. 1831. nov. 10. (Kornis Klára gr.)		Geraldin, sz. 1821+1852 1825+1889 decz. 28. (Erdődy Fáni gr.)		László, sz. 1821+1852 1825+1889 decz. 28. (Erdődy Fáni gr.)		Alajos, sz. 1837+1890 jul. 4.		Gyula, sz. 1839+1888 nov. 20. † 1895.		Viktor, sz. 1841. szept. 28.		Gábor, sz. 1843. febr. 3.		Tibor, sz. 1845. márcz. 28.		István, sz. 1847. márcz. 28. (Dessewffy Aurél gr.)	
		Ferdinanda, sz. 1868. szept. 4.		Lajos, sz. 1872. aug. 10.		Zsófia, sz. 1875. jul. 25.															

Bosnyák Judit leányát Balassa Juditot feleségül vevén Koháry István, anyja lön két hatalmas nemzetségnek, u. m. a Koháry-Coburgoknak és Károlyiaknak. Nem tartozik feladatunkhoz, hogy e nevezetes családok egyes tagjairól megemlékezzük; azért csak röviden megemlítjük, kik örökölték a Bosnyák-féle surányi uradalomból és kik birják ma Balassa Judit osztályrészét.

Balassa Judit osztályrészét örökölték gyermekei: Koháry István gróf, a költő és országbíró, Farkas, János és Judit. Ezek azonban még 1700-ban surányi uradalmukat Kaunitz András gróf, aranygyapjas vitéznek adták ennek murányi uradalmáért.¹⁾ A Koháryakkal tehát, kiktől, mint a genealogián látható,²⁾ a Koháry-Coburgok származtak le, nem foglalkozunk.

Koháry Juditot feleségül vette Barkóczy György, ugocsai főispán, kinek leánya, Krisztina (Károlyi Sándorné) megszerezte Eszterházy Péter gróf surányi birtokrészének egy negyedét.³⁾

Károlyi Sándor gróf nagy gazda volt. 1725-ben látjuk először a surányi uradalomban megfordulni. 1730-ig megvette a Koháry-Kaunitz-részt, az Illésházyak, Eszterházyak (Péter, Dániel), Mednyánszky Pál (Eszterházy Klára férje), és Szúnyogh László gróf (Eszterházy Julia férje) osztályrészét úgy, hogy a Motessiczkyek és Barthodeiszky gróf részén kívül az egész surányi Bosnyák-uradalmat bírta.⁴⁾ Ma Károlyi Alajos gróf árvái birják a Motessiczkyek birtokával együtt.

1) Károlyi Levéltár. Lad. 37. n. 37., 38. Lad. 39. n. 12., 13.

2) Nagy után, összehasonlítva a Károlyi Levéltárban levő családfával. A Károlyiak leszármazásáról: Éble G. 1890.

3) Károlyi Levéltár. Lad. 39. n. 36.

4) E birtokszerzésről l. a 37., 39., 42. sz. és Lad. 38., 8—36. sz. leveleit. Vételára több volt 160,000 frtnál. Erről bővebben l. Matunák M. »Károlyi Sándor gróf mint gazda a surány-megyeri uradalomban (1725—1735.)« »Ersekujvár és Vidéke« 41., 42., 44., 46. sz.

III.

Balassa Imre b.
(**Bosnyák Judit b.**)

Balassa Emerencia gr. 1680.)
(Eszterházy Zsig. gr. verebélyi kap.)

Eszterházy Péter gr. kúnok főkapitánya † 1742. (Török Krisztina)		Eszterházy Dániel gr. János, † László, †	
E. Imre gr. † 1744.	Esz. Mária Anna gr. (Barthodeiszky Károly gr.) Barthodeiszky Anna Mária gr. Reviczky János esküvő 1733.)	Esz. Klára gr. (Mednyászky Pál báró)	Esz. Julia gr. (Szűnyogh László gr. † 1727.)
Reviczky Károly, 1771. v. b. t. t. nagy orientalista.	Reviczky Anna Mária (Berchtold Antal gr. 1752.)	† †	Szűnyogh Éva gr. (1. Lusinszky Imre b. 2. Révay László b.) †

Berchtold Antal gr. esk. 1792. + 1819.

Huszár Mária Anna)

Antal 1850. (Miss Strachan Matild).	József, (1. Radeczky Fáni gr. 2. Forgách Ottilia gr.)	Mária, (Chotek Károly gr. 1822.)	Karolina, (Nemes János gr. 1822–1852.)
Antal, †	László 1829. + 1825. nyitrai főispán. 1. Török Anna gr. + 1865. 2. Török Jozefin)	Eugenia,	Jozefin, Anna.

Jozefin 1852., Anna, Róza 1856., Eugenia 1858., Mária 1861., László, Kázmér,
(Fodor Kálm. 1855. (1851. óta (1886-tól Boróczy (Weisz P. 1862. sz. 1878.
dr.) + 1877. Révay Gy. b.) L.) b.) + 1877.

Balassa Emerencia grófnő birtokrésze két fiára Eszterházy Péter és Dániel grófokra szállt. Dániel fiai gyermektelenül haltak el s így részöket Péter kapta. Péter gyermekeinek Bosnyák-féle osztályrésze két részre oszlott: az első, Imre és Mária Annáét ennek férje Barthodeiszky Károly gróf kapta, Klára és Juliáét pedig, mint említők, Károlyi Sándor gróf vette meg.

A Barthodeiszky-rész Reviczky János után a Berchtoldt-családra szállt, amely grófi család egész 1886-ig birta. Ekkor Berchtoldt László gróf, nyitrai főispán († 1885) árvaí surányi örökségöket eladták Pallavicini Alfonz örgrófnak.

Balassa Emerenczia ága tehát ma már semmit sem bir a surányi Bosnyák-birtokból.¹⁾

5. Bosnyák Katalin bárónő.

Bosnyák Katalin, atyjának följegyzése szerint született 1614-ik évi február 1-én Füleken. Alig volt 12 éves, midőn anyját, Kenderessy Máriát 1626-ban elveszté s további nevelését mostoha anyjától, Zádory Katalintól kapta. Katalin szintén Surányban nevelkedett, hol mint 19 éves leányt atyja Eszterházy Miklós gróf nádor tanácsára Perényi Ferenczhez adta nőül.

Perényi, ki apósának, Bosnyák Tamásnak halála után elfoglalta ennek főtekefogói méltóságát, előkelő és hatalmas családot alapíthatott volna, ha felesége oly korán meg nem hal.

Bosnyák Katalint 1638. január elején már nem találjuk életben.²⁾ Egyetlen leánygyermek maradt utána, Perényi Ágnes, ki férjhez ment Eszterházy Miklós grófhhoz, Eszterházy Pál és Károlyi Zsuzsánna fiához.

Wesselényi Ferencz nádor, Perényi Ágnest surányi osztályrészében érzékenyen megkárosította, nemcsak az ő, hanem mint Perényi Ágnes gyámja ennek surányi osztályrészét is Szelepcsényi György érseknek ezer tallérban elzalogosította. Panaszkodik is e miatt Perényi Ágnes 1684-ben irt végrendeletében: »Surányi portiomot penig — ugymond, — minthogy szegény Istenben el nyugott Veselényi Ferencz palatinus, érsek urunknak ő nagyságának elzalogosította ezei tallérban úgy mint tutor, ha Isten gyermekimnek jobb időt ad érni, tanács nélkül is juthatnak hozzá, mivel én reám nem költötte s egy pinzít sem láttam«. ³⁾

1) E genealogiát a néhai id. Réső Ensel Sándor kéziratai között találtam tek. Réső Ensel Sándor budapesti ügyvéd úrnál, s tökéletesen egyez úgy a Károlyi Levéltárban — mint a család levelei között levő genealogiákkal.

2) L. a Bosnyák Tamás gyermekei és Terstyánszky Mária közötti 1638. jan. 10-iki egyezség-levelet. Bosnyák Levéltár Fasc. 31. n. 39.

3) Károlyi Oklevéltár IV. köt. 538. l.

Perényi Ágnesnek Eszterházy Miklós gróftól, zólyomi főispántól három gyermeke maradt: Eszterházy Farkas, Ágnes és Katalin. Farkas korán halt el, Ágnest feleségül vette Forgách Simon gróf, II. Rákóczy Ferencz generálisa, kinek javait elkobozták s fiában Zsigmondban, ki vele együtt kísérte Rákóczyt Rodostóba, kihalt az ága. Katalin férjhez ment Pinnyey János báróhoz, de e frigy magtalan maradt.

Bosnyák Katalin szerencsétlen ágának tehát, mely oly hamar halt ki, ez a geneológiája:

Perényi Ferencz b. 1633. (Bosnyák Katalin b. † 1636. k.)		
Perényi Ágnes b. 1684. (Eszterházy Miklós gr. zólyomi főispán)		
Farkas, †	Ágnes, (Forgách Simon gr. 1710. generális)	Katalin 1724. (Pinnyey János b.) † utód nélkül
	Forgách Zsigmond gr. †	

Katalin osztályrésze a Koháryakra szállt. Ezek, mint tudjuk surányi uradalmakat becserélték Kaunitz grófnak murányi uradalmával. Kaunitztől 1730-ban megvette Károlyi Sándor gróf, s így mostan a Pongrácz- és Pallavicini-féle Bosnyák birtokrészt kivéve, az egész hajdani surány-megyeri nagy Bosnyák-javakat a néhai Károlyi Alajos gróf († 1889.) családja bírja.

Bosnyák Tamás bárónak volt még két gyermeke: Anna és Magdolna, de ezek feljegyzései szerint még csecsemő korukban haltak meg.

S így elmondottunk mindent, a mit a magyarbéli családról csak tudunk. Nem sok, az igaz: de elegendő arra nézve, hogy megismerkedhessünk nagyjából a családdal s lássuk, mely családokba olvadt a férfi-ág kihaltával a női ág és vagyona.

Végül szólunk még a család levéltáráról.

IV.

A magyarbéli Bosnyák-család levéltára.

A család levéltárára vonatkozó első utalást találjuk Bosnyák András 1604-iki végrendeletében: »*literals instrumenta diligenter colligantur, cum summa diligentia, et in tuto loco deponantur*«. ¹⁾ Eddig *Magyarbélien* volt. Mikor fia Bosnyák Tamás báró megszerezte Surányt, a levéltárat áthozta Surányba és 1634-iki végrendeletében így intézkedik róla: Az jószágáról való levelek *conservatioja* mivel öregebb atyafiati illeti, mindennemő levelek Bosnyák István uramnál legyenek itt *Surányban*, úgy, hogy innét sohuva ki ne vigye, hanem ha in casu certi alicuius imminentis periculi, de úgy is cum praescitu sororum suarum, akkor is in locum tutiorem. Mennél hamarabb lehet penig, igen meghitt és okos emberrel meghányassák az leveleket, vegyék regestomba, mindenik atyafiának egy-egy part assignálván, hogy az melyiknek pöre találkozik, láttassa meg, vagyon-e róla jegyzet vagy bizonyos levél, ki mellett defendálhassa jószágát. Hami pör penig evergálna ellenek, vagy egyenkint, vagy közönségesen, mivel hogy mindenekben reciproca successioja vagyon minden jószágokban, egyaránt fogják és oltalmazzák«. ²⁾

Bosnyák István püspök és Zsófia halála (1644.) után a levéltár őrzése Juditra szállt, ki Surányban őrizte azt haláláig 1686-ig. Ekkor legidősebb gyermeke Balassa Imre gróf vette át. 1687-iki Bosnyák Judit örökösei között létrejött barátságos egyezség szerint: »szegény Bosnyák Judith Aszonytól maradt litterale Instrumentumok is kerestessenek mind öszve és registráltassanak«. ³⁾

Balassa Imre elhunytá után leánya Balassa Erzsébet utján férjéhez, Illésházy Miklós gróf kancellárhoz jutott a Bosnyák-levéltár.

¹⁾ Károlyi Oklevéltár IV. köt. 3. l.

²⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. 27. nro 15.

³⁾ Bosnyák Levéltár Fasc. 28. nro 12.

Az 1695-iki surányi osztzkodás értelmében: »Literarum conservatio licet Illmum Comitem Dnum Stephanum Koháry, quam Dnorum Compossessorum et Condivisionalium majorem natu concerneret; quia vero sua Illma Dominatio ob certas considerationes, ejusmodi Literas, et Literalia instrumenta factum Bonorum *Bosnyakianorum*, adeoque divisioni inter Dnos Compossessores fiendae obnoxium, tangentes et concernentia, pro hic et nunc ad se recipere nollet, idcirco dictae Literae et Literalia instrumenta ex consensu etiam reliquorum Condivisionalium Illmo Comiti Nicolao Illyésházy ad tempus conservanda resignavit, ea conditione, ut sua Illma Dominatio sibi et reliquis Condivisionalibus, ad requisitionem corundem Literas, erga recognitionem super perceptione et fienda restitutione extradare teneatur«. ¹⁾

Koháry István 1703-ban a Bosnyák-okleveleket Tanhauser Mihálynál nagy fáradsággal *összeszedette*. Tankovics Mihály pozsonyi kanonoknak van egy nyugtája 1725. okt. 5-ről a levéltárban, melyben bizonyítja, hogy a Bosnyák familiának két kulcschal elzárt és hat pecséttel lepecsételt levelesládáját a *pozsonyi káptalanban* megőrzés végett ideiglenesen átvette.

A XVIII. század elején a Bosnyák-család tolnamegyei anyavári vagy sátornyai uradalomhoz tartozó birtokokra is rátette kezét a Neoacquistica Commissio. 1703-ban Koháry lépett fel az örökösök jogigényeinek védelmére s 1725-ben Károlyi Sándort nevezte ki teljes hatalmu képviselővé a Bosnyák pörökben. ²⁾

1725. jun. 18-án Károlyi Sándor, kiadatlan naplójában ezt írja: »Kecskeméten vettem néhai cancellarius (Illésházy Miklós) recognitioit az Bosnyák familia leveleivel, kit az registratiokat *resignalni* kell gr. Illésházy (József) uramnak«. »Okt. 1. Pozsonyban beérkezvén gr. Illésházi József és gr. Eszterházy Péter uramék fogtunk az t. Bosnyák familia leveleihez, 2., 3., 4-én annak hányásába foglalatos-

1) Bosnyák Levéltár Fasc. 28. nro 20.

2) Géresi Kálmán: Károlyi Oklevéltár I. k. Előszó: XII—XIII. ll.

kodván, 5-én az levelek elenchusit iratván le s egy mást quietálván oszlottak el az atyafiak«. Ugyanaz nap »Mathusiczki (Mottessiczky) György uram is beérkezvén az egész atyafiak jelenlétében ládára raktuk egy zár — melynek kulcsa Kohári familiáé — és két lakat alá, kiknek egyike gr. Illésházy és Mathusiczki familiáké, másika gr. Eszterházi Péteré erga conclusionem bezártuk, pecsételtük és az nemes pozsonyi Captalan conservatóriumába betettük, az ládára reáiratván fekete festéssel: Ladula Bosnyakiana«. ¹⁾

1731. aug. 14. »Készültem az t. Bosnyák familiával való dolgokhoz. 15. voltanak nállam az atyafiak 16. hujus tartatott ex consensu omnium házamnál atyafiságos congressus. — Mélt. gróf Eszterházy Péter, gr. Illésházi József, gr. Erdödi László, gr. Keglovich Sigmundné, gr. Eszterházi Antal, gr. Eszterházi Ádám, b. Andrászi György, b. Mathusiczki Imre és Ujfalusi László atyafiak praesentiájában, melyekkel együtt gyermekeim Bosnyakiano Balassianus successorok, reggel 8 órától fogva 12 óráig munkálkodván, délután Prónai Gábor és Jeszenák János uraiméknak concredáltatott az munka. Mely atyafia tetszéséből az nemzetség leveles ládája az n. captalantul hozattatott házamhoz. 17. Ujjobban 8. órakor consedeálván: 18^a is continuáltatott d. e. és utána is, 19^a az egész atyafiakat tractaltam. 20-dikán concludaltattanak és subscribaltattanak az concludalt dolgok, melyeknek exemplarja az nemzetség ládjában bé tétetett. 21. Az ládát reponáltam az n. captalanban«. ²⁾

Később a mult század közepén a levéltárat a Károlyi-család Pozsonyból áthozatta *Surányba*, hol e század elejéig őriztetett. Ekkor a *budapesti egyetemutczai palotába* hozták, hol ma is a Károlyi-levéltárban egy külön szekrényben tartják. Egész napjainkig senki sem érdeklődött iránta s a Bosnyák-család iránt. Géresi Kálmán volt az első, ki e levéltárból a gróf Károlyi Oklevéltár négy

1) Károlyi Levéltárban számozatlan.

2) Szalay: Károlyi Sándor önéletírása. I. r. e dátum alatt.

kötetében közölt néhány oklevelet, s irt a családról is a kötetek előszavában.

A Bosnyák-levéltár fasciculusokban van rendezve, és a Bajomi, Ohati, Kenderessy, Körtevényesi, Cselényi-Sági, Csapi és Bosnyák - kihalt családok okleveleit foglalja magában.

A Bosnyák-levelek száma 1446 s vonatkoznak Tolna, Bihar, Békés, Szabolcs, Nógrád, Pest, Nyitra és Pozsony-vármegyékre.¹⁾

¹⁾ Géresi K.: Károlyi Oklevéltár I. köt. Előszava.